

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Udovč

Varnostne implikacije privatizacije vodnih virov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Udovč

Mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič

Varnostne implikacije privatizacije vodnih virov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju dr. Marjanu Malešiču, za vse usmeritve in strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Prav tako se zahvaljujem dr. L. K. Bogataj, ki je s svojim znanjem obogatila moje diplomsko delo ter mi vzbudila zanimanje za nadaljnjo raziskovanje tega področja.

Največja zahvala pa gre moji družini, mami Zdenki in sestri Anki, za spodbude in podporo skozi celoten študij. Še posebna zahvala pa tudi mojemu dekletu Petri, za podporo, zaupanje ter potrpljenje in posluh pri vseh mojih pomislekih in dognanjih tako pri izdelavi diplomskega dela kot pri celotnem študijskem procesu.

Hvala tudi vsem, ki vas nisem posebej omenil, pa ste prav tako prispevali k izdelavi diplomskega dela.

Varnostni vidiki privatizacije vodnih virov

Voda je bila od nekdaj videna kot javna dobrina, dostopna vsem, vendar pa smo sedaj priča spreminjanju paradigme, ki vodo smatra kot ekonomsko dobrino, njeno upravljanje pa prehaja v zasebni sektor. Oblikujejo se močne vodne korporacije, ki krojijo prihodnost vode, s svojo močjo pa vplivajo celo na mednarodne institucije, ki privatizacijo ponujajo kot rešitev državam v finančni krizi. Temu nasprotujejo številni okoljevarstveniki, kmetje in preostala civilna družba, ki meni, da lahko privatizacija resno škoduje varnosti ljudi in okolja, njen cilj pa je zgolj večanje dobička vodnih korporacij. V diplomskem delu sem se tako ukvarjal s preučevanjem omenjenih varnostnih vprašanj privatizacije vodnih virov, z raziskovalnimi vprašanji pa sem želel ugotoviti, ali ima lahko privatizacija vodnih virov neposreden vpliv na človekovo varnost ter ali lahko služi kot rešitev vodni problematiki. V ta namen sem s konceptom človekove varnosti teoretično opredelil področja ogrožanja, ki sem jih nato v nadaljevanju primerjal skozi empirične primere držav EU, katere so se že soočale s privatizacijo vodnih virov. Skozi analizo empiričnih primerov sem na podlagi teoretičnih predpostavk prišel do sklepa, da je privatizacija veliko preveč kompleksen sistem, da bi lahko v celoti nadomestil javno upravljanje z vodo ter lahko resno ogroža skoraj da vse komponente človekove varnosti.

Ključne besede: privatizacija, vodni viri, varnostno ogrožanje, javno/privatni vodni sektor.

Security implications of privatising water sources

Water has always been perceived as a form of public goods, which was accessible to everyone, but today we are witnessing a paradigm shift to viewing water as an economical entity and transitioning its management into the private sector. Powerful corporations are being formed, who heavily influence the future of our water. It is these corporations that use their formidable power to influence internationally acclaimed institutions who then market the privatisation of water sources as a viable solution to countries facing financial crisis. Opposing this new trend stand many environmentalists, farm owners and a considerable faction of our general society. These believe the privatisation to not only be morally wrong, but for it to pose a serious threat to our security and to that of our environment. They see its goal as increasing profit for the corporations involved. In my thesis I have been focusing on studying the aforementioned questions on security, which arise when we consider the privatisation of water sources. I have also posed several investigative questions in order to ascertain whether the privatisation of water sources can in fact pose a risk to the population's security and alternatively, can it be a viable solution to many nations' issues with water supply. To achieve this, I marked out threat zones, in which the threat to human security has a certain value. Then I compared these zones with empiric data, based on EU member countries, which have faced the issue of privatising their water sources. By analysing my findings, based on theoretical assumptions, I have come to the conclusion that the privatisation of water sources poses a far too complex answer to the problem of water supply to be eligible to replace the public water system in place today, and that it poses a real threat to virtually all components of human security.

Key phrases: privatisation, water sources, security threat, public/private water sector.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI OKVIR	8
2.1 Cilji in pomen raziskovanja.....	8
2.2 Raziskovalna vprašanja/hipoteza.....	9
2.3 Metodološki pristop.....	9
2.4 Zgradba diplomskega dela.....	9
3 PRIVATIZACIJA VODNIH VIROV	10
3.1 Splošni pojmi privatizacije vodnih virov.....	10
3.2 Zgodovina in trenutno stanje	11
3.2 Promoviranje privatizacije.....	13
3.2.1 Evropska unija	14
3.2.2 Svetovna Banka	15
3.2.3 Združeni Narodi.....	16
4. VARNOSTNE IMPLIKACIJE	17
4.1 Varnostni koncept.....	17
4.2 Kompleksnost in ogroženost sistema	19
4.3 Varnostne grožnje.....	21
5 UČINKI PRIVATIZACIJE NA EMPIRIČNIH PRIMERIH.....	22
5.1 Primeri držav Evropske unije	22
5.1.1 Portugalska.....	22
5.1.2 Bolgarija.....	24
5.1.3 Grčija.....	25
5.2 Primerjava učinkovitosti javnih in zasebnih podjetij	27
5.3 Pozitivni učinki privatizacije	28

5.4 Drugi dejavniki vplivanja na varnost.....	29
5.4.1 Ustekleničena voda	30
5.4.2 Okoljski vidiki	31
6 ANALIZA VARNOSTNIH GROŽENJ	31
7 ZAKLJUČEK.....	34
8 LITERATURA.....	37
PRILOGA	
PRILOGA A: Intervju z ekologinjo prof. dr. L. K. Bogataj	42

1 UVOD

Voda predstavlja sestavni del vseh ekoloških in družbenih dejavnosti, brez katerih ni življenja, a vendar so pitni vodni viri neenakomerno in nepravilno razporejeni med ljudi. Ljudje zlasti v zahodnem svetu jemljejo vodo za nekaj samoumevnega, medtem ko se drugod po svetu dnevno soočajo s pomanjkanjem vode, kar se v najhujših primerih odraža celo v smrti (Gleick in drugi 2013, ii–iii). Po podatkih Združenih narodov naj bi zaradi bolezni, povezanih z vodno higieno, vsako uro umrlo 240 otrok, dostopa do pitne vode pa še vedno nima kar 768 milijonov ljudi (Water world 2014). Z večanjem prebivalstva, razvojem in urbanizacijo se potrebe po količini vode ves čas povečujejo, medtem ko onesnaževanje in okoljske spremembe pravzaprav zmanjšujejo količine pitne vode (Climate hot map 2014). Priča smo spreminjanju paradigme vode ter s tem načinom upravljanja le-te in tako voda, ki so jo vedno videli kot javno dobrino in v lasti in upravljanju javnega sektorja, sedaj prehaja v upravljanje zasebnega sektorja, kot privatizacija vodnih virov. Ta je sicer v vodnem sektorju dobila svojo vlogo, da bi povečala učinkovitosti upravljanja in kakovosti vode, vendar pa so nekateri pretekli dogodki to teorijo postavili na trhle temelje. Spremenjena paradigma je vodo začela videti kot ekonomsko dobro, kar pa sicer ni nič novega in je prisotno že od 90-ih let 20. stoletja. Nova pri tem je sama razsežnost današnje privatizacije, s čimer se izjemno povečuje vpliv vodne problematike na varnost okolja in človeka (Gleick in drugi 2013; Black in King 2009, 85–100). Kljub temu da je ogroženost ljudi in držav zaradi okoljske oziroma vodne problematike vedno večja, ta še vedno ne prihaja na vrh varnostnega reda držav. Tako civilno prebivalstvo kot stroka, ki preučuje tovrstne probleme, na žalost še vedno ne vidi povezanosti okoljske in vodne problematike s samo varnostjo (Malešič 2012, 265).

Kljub vsemu, pa smo vedno pogosteje priča občasnim zavedanjem o povezanosti okoljskih oziroma vodnih problemov z varnostjo. K temu je nedavno prispevalo predvsem povečanje ekonomskih sprememb na področju vodne oskrbe za domačo uporabo. Privatizacija vode se je začela uporabljati kot mehanizem za reševanje držav iz krize, podeljevanje vodnih pravic pa se je močno razširilo tudi v industrijske namene. V privatiziranih vodnih omrežjih so se bliskovito povečale cene oskrbovanja z vodo za domačo uporabo, kar je še posebno vplivalo na revnejši sloj prebivalstva. Vse to pa je vodilo v javno neodobravanje in splošno sprejeto misel, kako je lahko dobiček vodilo pri zagotavljanju tako izredno življenjsko pomembne substance (Black in King 2009, 85–100).

Kljub temu da so vodo tradicionalno vedno videli kot javno dobro in s tem vedno dostopno vsem ter brezplačno, za številne mednarodne akterje predstavlja le ekonomsko blago, ki ima suho ekonomsko vrednost na rastočem trgu (Black in King 2009, 85–100).

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilji in pomen raziskovanja

Glavna tema diplomskega dela je privatizacija vodnih virov, ki je vse pogostejši ter trenutno izjemno aktualen pojav v svetu. Za lažje razumevanje bom na grobo opisal značilnosti privatizacije ter podal primere, vendar pa bo moj cilj raziskovanja varnostni vidik privatizacije. Najprej si bom v teoriji postavil možna izhodišča, nato pa bom skušal najti različne primere držav, kjer so se prebivalci soočali s privatizacijo vodnih virov, in bom tako na empiričnih primerih ugotavljal, kakšne posledice je le-ta imela na varnost ljudi. Glede na to, da ima privatizacija širok pomen, za katero L. K. Bogataj (osebni pogovor 2014) uporablja termin komercializacija, se bom pri raziskovanju moral osredotočiti na določeno področje. Pod besedo privatizacija oz. komercializacija spadajo poleg privatizacije upravljanja z vodo v gospodinjstve tudi vse podeljene vodne pravice v industrijske namene (pridobivanje energije, industrijsko kmetijstvo itn.) ter vse pravice podeljene za stekleničenje vode in izdelavo sladkih pijač, katerih zloraba ima pravzaprav veliko večji učinek na okolje in samo varnost ljudi kot slabo upravljanje z vodo v gospodinjstvu (osebni pogovor 2014). Kljub temu pa se bom pri raziskovanju bolj osredotočal na privatizacijo vode za rabo v gospodinjstvu, saj je prav dogajanje na tem področju ponovno zdramilo javno zavest in zanimanje za vodno problematiko. Ljudje, vsaj v zahodnem delu sveta, preveč zlahka jemljemo vodno problematiko, saj nam do danes še ni bilo nikoli potrebno trepeti pravega pomanjkanja vode. Vse preveč pogosta miselnost pri ljudeh pa je ta, da je pomanjkanje vode problem prihodnjih generacij, kar je vsekakor zmotno mišljenje. V miselnosti ljudi je prisoten t. i. Giddensov paradoks, ki pravi, da za nevarnosti, ki niso oprijemljive in takojšne ter ne glede na to, kako škodljive se zdijo, ljudje nimajo nobenih konkretnih namenov, da bi jih preprečili. Po drugi strani pa ko so nevarnosti že vidne, je velikokrat žal prepozno za ukrepanje (Malešič 2012, 266).

Zaradi tega je ena glavnih idej in ciljev mojega dela prispevati k večjemu zavedanju ljudi o širši vodni problematiki in tako prispevati k preventivnim akcijam ter morda k prihodnjim spremembam, ki so še kako potrebne na tem področju.

2.2 Raziskovalna vprašanja/hipoteza

Pri delu bom preučeval in skušal najti odgovor na vprašanja, katera me bodo usmerjala pri pisanju diplomskega dela.

1. Kateri varnostni koncepti pojasnjujejo oziroma omogočajo razumeti povezavo med dostopnostjo pitne vode in varnostjo ljudi?
2. Ali je privatizacija vodnih virov lahko rešitev pri reševanju problema pomanjkanja vode, kar bi omogočilo zagotovitev varnosti ljudi?
3. Kakšen vpliv bi potencialni učinki privatizacije vodnih virov lahko imeli na varnost posameznika?

Pri raziskovanju pa bom preučeval tudi zastavljeno hipotezo, saj bi njena potrditev oziroma zavrnitev lahko precej spremenila pogled na privatizacijsko politiko.

1. Pri javno-zasebnih partnerstvih in podeljenih koncesijah za oskrbovanje s pitno vodo prihaja do zlorabe odgovornosti in postaja vodilo le hiter zaslužek.

2.3 Metodološki pristop

Pri izdelavi diplomskega dela bom uporabil več različnih pristopov. Glavna metoda bo zbiranje primarnih in sekundarnih virov ter analiza in interpretacija le-teh. Za opis privatizacijske politike in varnostnih konceptov bom uporabil predvsem metodo analize in interpretacije virov. Za lažje razumevanje problema ter za slikovitejšo ponazoritev pa bom uporabil primerjalno in zgodovinsko analizo ter študijo primera.

Za obogatitev diplomskega dela sem kot enega izmed virov uporabil tudi osebni pogovor z okoljsko strokovnjakinjo Lučko Kajfež Bogataj, ki ga bom v celoti dodal tudi kot prilogo diplomskemu delu.

2.4 Zgradba diplomskega dela

Diplomsko delo bom začel z metodološkim okvirom in uvodom, kjer bi želel zbuditi zanimanje za nadaljnje prebiranje diplomskega dela. Nato bom na začetku orisal problem privatizacije ter tudi jasno opisal, kaj to je. Oris privatizacije bom nato poglobil s krajšim opisom zgodovine privatizacije ter v naslednjem poglavju predstavil, kdo stoji za vsem tem ter čemu je to sploh namen. V tem poglavju bom malo več pozornosti namenil ključnim mednarodnim akterjem, ki so odgovorni za vodenje privatizacijske politike, ter se dotaknil evropske direktive, ki je v letu 2013 pravzaprav zbudila javno zavest na tem področju. Po opredeljenem konceptu privatizacijske politike se bom dotaknil koncepta človekove varnosti

ter v teoretični luči predstavil varnostna vprašanja ter s tem povezane varnostne grožnje kot izhodišče nadaljnjega raziskovanja. Za lažje razumevanje širšega pomena privatizacije na varnost bom predstavil tudi nekatere druge dejavnike, ki imajo velik vpliv na samo varnost, kot so ustekleničenje vode ter uporaba vode v industriji ter njen vliv na okolje.

Diplomsko delo bom nadaljeval s tremi empiričnimi primeri držav iz Evropske unije ter nato v nadaljevanju na kratko med seboj primerjal upravljanje z vodo v zasebnem in javnem sektorju. Za zagotavljanje objektivnosti dela pa bom predstavil tudi možne pozitivne učinke privatizacije.

Sledila bo analiza varnostnih dejavnikov in preverjanje teoretičnih zasnov na empiričnih primerih. Za zaključek pa bom podrobno navedel in opisal ugotovitve ter preveril hipoteze in rezultate raziskovalnih vprašanj. V zaključku bom poleg ugotovitev skušal podati tudi namige za prihodnost ter možne razplete na področju vodnega sektorja.

3 PRIVATIZACIJA VODNIH VIROV

3.1 Splošni pojmi privatizacije vodnih virov

Običajno je, da so vodni viri v lasti ter upravljanju javnih podjetij in organizacij, kadar pa so ti javni viri zaradi različnih razlogov preneseni v upravljanje ali celo v last zasebnim podjetjem, lahko govorimo o privatizaciji. Privatizacijo vodnih virov lahko definiramo kot kontroliranje oziroma upravljanje vodnih virov s strani zasebnih entitet, pri čemer je možnih veliko število različnih možnosti. Zasebno podjetje lahko sklene pogodbo z lokalno upravo za izgradnjo in vzdrževanje vodne infrastrukture, za njeno distribucijo oziroma za opravljanje s sanitarno vodo, kar L. K. Bogataj opisuje kot privatizacija. Pri drugem primeru pa gre za dodeljevanje vodnih pravic za industrijsko oziroma zasebno rabo, kar zasebnim podjetjem omogoča črpanje vodnih virov iz javnih vodnih virov, za zagotavljanje osebnega dobička (npr. ustekleničena voda), kar Bogatajeva opredeljuje kot komercializacija vodnih virov (WisegEEK 2014). Kljub razčlenitvi pojmov pa bom v nadaljevanju za lažje razumevanje uporabljal privatizacijo vodnih virov kot nadpomenko vsem izkoriščanjem vodnih virov za dobiček.

Voda je bila od nekdaj upravljana s strani javnega sektorja in je bila vseskozi videna kot najpomembnejši javni vir, zaradi česar je že sama omemba privatizacije vode ponekod videna kot izredno sporna ideja. V mnogih državah zaradi tega oblikujejo zakone za zaščito vode kot javne dobrine in tako omejujejo podeljevanje vodnih pravic vodnim korporacijam (Borlow 2009, xi–xii). Nasprotniki privatizacije pri tem vidijo nevarnosti in trdijo, da zasebna podjetja

pri upravljanju z vodo vidijo le zaslužek ter kratkoročne koristi in se tako ne ozirajo na dolgoročne negativne posledice. Po njihovem mnenju je voda pravica in skupna zapaščina vsem ljudem in drugim vrstam in kot taka ne sme biti uporabljena kot sredstvo zaslužka, ampak mora biti na razpolago vsem, tudi tistim, ki zanjo niso zmožni plačati (Wisegeek 2014; Borlow 2009, xi–xii).

Oporekajo jim zasebna podjetja, ki trdijo, da lahko s svojim znanjem in tehnologijami izboljšajo kakovost in dostopnost do pitne vode, učinkovitost ter storitve za daljše časovno obdobje. V državah v razvoju pa naj bi po njihovem mnenju bil zasebni sektor sploh edini, ki lahko zagotovi izgradnjo infrastrukture ter omogoči učinkovito upravljanje z vodo (Wisegeek 2014).

Voda je s tem tako postala cilj privatizacijske politike in se udejanja na najrazličnejših področjih. Zasebna podjetja danes upravljajo z lokalno vodo v številnih delih sveta; stekleničijo milijone litrov vode dnevno za prodajo; imajo nadzor nad ogromnimi količinami vode, uporabljene v industrijske namene (rudarjenje, proizvodnja, proizvodjanje energije, industrijsko kmetijstvo); upravljajo s številnimi jezovi, cevovodi, z nanotehnologijo, uporabljeno v vodi, ter prečiščevalnimi napravami in razsoljevalnimi sistemi. Skupaj z vlado iščejo tehnološke rešitve k zmanjšanju pomanjkanju voda, se dogovarjajo za obnove sistemov, za nadzore nad virtualno vodo ter odkupi pravic za podzemne vode (Borlow 2009, 35)

Poleg lobističnih pritiskov korporacij, ki v privatizaciji vidijo sredstvo zaslužka, pa glavni trije razlogi za prestrukturiranje načinov upravljanja z vodo predstavljajo naslednje: izboljšanje učinkovitosti, zagotovitev finančne stabilnosti ter sprejemanje novih zakonodajnih zahtev (Bakker 2003, 37–42). To pa v praksi pomeni slabo kakovost vode, neučinkovitost in neuspešnost obstoječega vodnega sistema, nezmožnost razširjanja vodne infrastrukture ter potrebo vlad po odstranitvi finančnih bremen iz državnega proračuna (Beddow 2010).

Vlade držav naj bi torej sprejemale načrte privatizacije z namenom izboljšanja omenjenih vodnih problematik, s čimer pa bi ob enem zmanjšale javno finančno breme in se tako rešile finančne krize (Beddow 2010).

3.2 Zgodovina in trenutno stanje

Kljub težnjam po privatizaciji in zagovarjanju njenih pozitivnih učinkov (finančni zagon, boljše, učinkovitejše upravljanje, investicije) pa je statistično gledano privatizacija vodnih sistemov na svetovni ravni še vedno precej redek pojav. Dva ključna razloga za to sta, da zasebna podjetja v zgodovini niso nikoli izkazovala namere po dodatnem investiranju v

sisteme ter težnja k previsokem zaračunavanju storitev zaradi monopolnega lastništva. Prva velika prelomnica za privatizacijo vodnih virov je bilo leto 1985, ko je Jacques Chirac bolj zaradi ideološkega mnenja o večji učinkovitosti zasebnih podjetij privatiziral vodno omrežje Pariza. Za upravitelja je postavil dve podjetji Veolio in Suez, ki danes predstavljata največji dve vodni korporaciji na svetu. Do leta 1998 je tako privatizacija, z izjemo Francije, imela uspehe le v redkih državah. Omenjenega leta pa je Velika Britanija pod vladavino Margaret Thatcher ena izmed prvih v celoti privatizirala vodno omrežje za dobo 25 let (PSIRU 2012, 1–4; Hall in drugi 2011, 2).

V devetdesetih se je paradigma vode močno spremenila, k temu pa je v veliki meri prispevala mednarodna konferenca o vodi in okolju leta 1992 v Dublinu, kjer je bila voda razglašena kot ekonomska dobrina. Ideje, ki so prispevale k temu, so bile, da se lahko varnost in bolj transparentno uporabo vode zagotavlja skozi tržne mehanizme in z izboljšavami v vodenju vodne politike. K temu je tako v devetdesetih sledila ekspanzija privatizacije vodnih virov v državah v razvoju in tranziciji, s pritiski različnih mednarodnih organizacij, ki so v spremenjeni paradigmi videle rešitev, ki naj bi jo zasebni sektor omogočil javnemu (Gleick in drugi 2013, 6–8). Z željo po odobritvi finančne pomoči državam tako ni preostalo drugega, kot da spremenijo strukturo vodenja vodnega sektorja. Tako je v petnajstih letih v državah Azije, Afrike in Latinske Amerike število vodnih odjemalcev, ki so kupovali vodo od nadnacionalnih podjetij, naraslo za kar 800 odstotkov (Borlow 2009, 38). Prav tako pa so bile na udaru tudi bivše komunistične države vzhodne Evrope, saj so bile zaradi razpadlih sistemov še posebno lahka tarča korporacij (Scott in de Guevelo 2014, 2).

Kljub temu da naj bi zasebna podjetja prinesla večjo učinkovitost, nižje cene, nove investicije v infrastrukturo ter omogočila dostop do pitne vode v revnih predelih brez tekoče vode, pa se to ni zgodilo. Še celo več, javno-zasebna partnerstva so se izkazala za izjemno neučinkovita, saj skoraj da vse globalne vodne korporacije niso uspele zagotoviti obljubljenih učinkov (nove investicije, izboljšanje kakovosti vode itn.). Namesto tega pa so za svoje izjemno porazno delovanje celo dvignile cene, po nekod tudi daleč od dosegljivih za revni sloj prebivalstva (Satoko 2006).

Zaradi splošnega neuspeha je obstoječa paradigma postala izredno vprašljiva, o njenem obstoju pa so se začeli spraševati tudi sami promotorji le-te (Bakker 2010, 52–74, Marin 2009, 123). Vse to je vodilo v globalno nezadovoljstvo z zasebnimi ponudniki vodnih storitev in tako so na začetku tega stoletja države mrzlično začele spreminjati pogodbe in odnose z zasebnimi ponudniki. Zasebna podjetja pa so se zaradi odkritega nezadovoljstva zahodnih

investitorjev začela umikati iz držav (Hall in drugi 2011, 4). V veliki večini evropskih držav ter številnih svetovnih državah pa se je celo začela deprivatizacija, ki je oskrbo z vodo vrnila nazaj v javna upravljanja.

Suez je tako leta 2003 naznanil, da se bo zaradi izgub umaknil iz večine držav v razvoju in da vidi interes v Evropi, Ameriki, na Kitajskem, Bližnjem vzhodu in severni Afriki. Kot posledica so države začele spreminjati že obstoječe pogodbe, Urugvaj in Nizozemska pa sta v letu 2004 celo sprejeli zakon, ki kakršno koli drugo vodenje vodnega sektorja kot absolutno javno označuje za nelegalno. V Italiji pa so celo sprejeli referendum proti privatizaciji (Hall in drugi 2011, 3).

Tako danes kljub pritiskom vodnih korporacij upravljanje z vodnimi viri v 400 največjih mestih sveta, ki so med drugim najbolj zaželeno območje privatizacije, ostaja v kar 90 odstotkih v javni lasti (Hall in drugi 2011, 2–3). Celo v Franciji, ki je že od leta 1800 spodbujala razvoj zasebnih podjetij, so zdaj številna mesta začela zavračati privatizacijo vodnih storitev. Leta 2010 se je mesto Pariz po 25 letih vodenja vodne oskrbe s strani Sueza in Veolie odločilo prevzeti nalogo v svoje roke, kar se danes že pozna v nižji ceni vode (Food and water watch 2010).

Kljub temu, da je bila ekspanzija privatizacijske politike z začetkom 21. stoletja s številnimi široko sprejetimi kampanjami v veliki meri ustavljena, pa se je zgodba s finančno krizo začela ponavljati, pri čemer se zopet pozna porast zasebnih ponudnikov vode. Privatizacija javnih storitev, vključujoč vodno oskrbo, je bila ponujena kot pogoj za pomoč pri rešitvi dolgov držav s strani mednarodnih institucij. S tem se tako ponavlja mehanizem iz devetdesetih let, ki je bil zlasti prisoten v državah tretjega sveta, sedaj pa so na udaru predvsem države Evropske unije ter države, potrebne mednarodne finančne pomoči (PSIRU 2012, 1–3).

3.2 Promoviranje privatizacije

Privatizacijska politika je dobila svoj zagon v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja in je bila zaradi svojega načina promoviranja izredno uspešna. Glavni promotorji te politike so bili Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, Svetovna trgovinska organizacija, Svetovni svet za vodo, nekateri deli Združenih narodov ter regionalne razvojne banke, kot so Azijska, Afriška ter Medameriška banka za razvoj, v sodelovanju z vladami državam (Borlow 2009, 38).

Kljub temu da je privatizacija naletela na globalno nasprotovanje, se danes zgodba s finančno krizo ponavlja. Akterji so večinoma ostali enki, s to razliko, da je v Evropi glavno pobudo

prevzela znamenita »trojka«: EU (Evropska unija), ECB (Evropska centralna banka), IMF (Mednarodni denarni sklad), v sodelovanju s predvsem desno orientiranimi političnimi strankami. Državam v finančni krizi so privatizacijski plan predstavili kot edino rešitev in tako se kljub močnemu nasprotovanju prebivalstva sklepa tihe dogovore o privatizaciji vodnih teles ter posrednikom zagotavlja provizije (PSIRU 2012, 1–4).

3.2.1 Evropska unija

Kot že omenjeno, Evropska unija za svoje članice vidi privatizacijsko politiko kot rešitev iz finančne krize. Predsednik Evropske komisije E. Barroso je za medije dejal, da je v pogovoru s predsedniki vlad in da se ti zavedajo, da brez pomoči države ne bodo mogle preživeti. Evropski komisar Olli Rehn pa je v imenu Evropske komisije na vprašanje, zastavljeno v zvezi s neuspešno privatizacijsko politiko, zgolj dejal, da je privabljanje zasebnega sektorja še zlasti pomembno v državah z javnim dolgom. Svež kapital državi tako omogoča modernizacijo javnih podjetij, spodbuja učinkovitost, transparentnost, odgovornost in podporo (European parliament 2012; Global water intel 2004).

V letu 2013 je Evropska komisija izdala direktivo o vodi, ki je po Evropi zbudila številna neodobranja in kritike ter je bila posledično zaradi protesta 1,5 milijona Evropejcev preklicana (Vaupotič 2013). V grobem naj bi direktiva urejala področje podeljevanja koncesij, kar naj bi vključevalo razglasitev razpisa za koncesionarja na evropskem uradnem listu. Javnost pa je pri tem videla nevarnost, saj bi tako vodne korporacije imele jasen pregled nad celim trgom in bi z lahkoto izbrale najlažjo tarčo. Strah pa ni bil popolnoma odveč, saj so še v istem letu novinarji nemškega časopisa Monitor razkrili, da so pravni strokovnjaki, ki so skupaj z Evropsko komisijo oblikovali direktivo, po večini vsi predstavniki zasebnih vodnih industrij in podobnih sektorjev. Ko so novinarji s tem soočili Michaela Barniera, evropskega komisarja za skupni trg, je na pol v zadregi odgovoril, da on osebno ni izbiral teh strokovnjakov ter da se strinja, da bi morale biti njihove strokovne skupine bolj uravnotežene. Evropska komisija pa kljub vsemu še vedno zagovarja, da direktiva ni predvidevala prisilne privatizacije ter da naj bi bila izbira vodnega ponudnika v domeni občin. Kljub vsemu pa glede na situacijo Heide Rühle, vodna strokovnjakinja zelenih Evrope, ki je direktivo podrobno preučila, pravi, da je to le krinka, kako počasi in po tiho odpreti vrata zasebnim korporacijam (Right to water 2013).

Podobnega mnenja je tudi ekologinja L. K. Bogata, ki pravi, da nobena direktiva na okoljskem področju ni sprejeta, dokler industrija ni na to pripravljena in da je trg vedno pred

direktivo. Tako je mnenja, da je politika retrogradna in ne proaktivna, kot si ljudje velikokrat naivno predstavljamo. Vsiljevanje sprememb v kombinaciji s kadrovske šibkostjo in ne kompetentnostjo odločevalcev pa tako po mnenju L. K. Bogataj lahko hitro privede do sklepanja škodljivih direktiv. K sreči pa je bilo v primeru Evropske direktive drugače, saj so ljudje vnaprej uvideli potencialno nevarnost (osebni pogovor 2014).

3.2.2 Svetovna Banka

Svetovna banka je finančna institucija, ki jo sestavljajo države razvitega sveta. Predstavlja največjo institucijo, ki skozi posojila financira razvoj vodne in sanitarne infrastrukture, letni proračun pa v ta namen predstavlja kar 3 milijarde evrov. Za pridobitev finančne pomoči so natančno določeni pogoji, za katere pa Borlowa meni, da le omogočajo odprtje trga za prihod vodnih korporacij severa (Borlow 2009, 39).

Svetovna banka tako že od leta 1980 promovira politiko, vezave posojil na varčevalne ukrepe, ki zahtevajo privatizacijo javnih storitev, od elektrike pa vse do vodnih storitev (Lappe 2014).

Svetovna banka svojo privatizacijsko politiko promovira skozi svojih pet organizacij.

Mednarodna banka za obnovo in razvoj (The International Bank for Reconstruction and Development) ter Mednarodno združenje za razvoj (The International Development Association), ki revnim državam ponujata posojila in finančno pomoč s pogojem prevzema privatizacijske politike (The world Bank).

Mednarodna finančna korporacija (The International Finance Corporation-IFC) – njena glavna naloga je promoviranje zasebnih podjetij državam v razvoju (The world Bank).

Multilateralna agencija za zaščito investicij (The Multilateral Investment Guarantee Agency), katere naloga je privabljanje zasebnih investorjev in zavarovanje njihovega tveganja (The world Bank).

Mednarodno sodišče za reševanje investicijskih sporov (The International Centre for Settlement of Investment Disputes), čigar naloga je posredovati v primerih razdiranja pogodb, kar se odraža v tožbi držav. Po navedbah organizacije Food and Water naj bi bilo več kot 70 % razsojenih v korist investitorjem (Borlow 2009, 23).

Za nameček pa je IFC, ki je lahko tako investitor kot svetovalec v teh projektih, velikokrat navzkriž z interesi. Na eni strani državam svetuje privatizacijsko politiko, na drugi strani pa investira v zasebne korporacije, ki pridobijo te pogodbe, s čimer organizacija sama sebi ustvarja dobiček. To je bilo sicer ob sami ustanovitvi strogo prepovedano, vendar so kasneje z

različnimi amandmaji zakonodajo razrahljali. Ob tem lahko logično sklepamo, da je pravzaprav dobiček tisti, ki narekuje delovanje Svetovne banke.

IFC pa na take obtožbe odgovarja, da ima Svetovna banka postavljene notranje meje nadzora in tako ne prihaja do konflikta interesa (Lappe 2014; Dwivedi, 2011). Zanimiv pa je podatek z njihove spletne strani, ki navaja, da naj bi propadalo kar 34 % vseh pogodb za zasebno upravljanje z vodo in sanitarijami, sklenjenih med letom 2000 in 2010. Podatek pa je toliko bolj zaskrbljujoč, saj je v primerjavi z energijo odpoved v istem časovnem obdobju pri tej le 6 %, pri telekomunikaciji 3 % in pri transportu 7 % (The world Bank, 2013).

3.2.3 Združeni Narodi

Na konferenci Združenih narodov v Dublinu 1992 je bila voda razglašena za ekonomsko dobrino, kar je na stežaj odprlo vrata privatizacijski politiki, saj se je pravzaprav z vodo lahko legalno začel delati dobiček (Gleick in drugi 2013, 6–8). Posredna povezanost Združenih narodov s privatizacijsko politiko je tako več kot očitna, vendar pa je še toliko bolj sporna sama neposredna navezanost na problematiko. Dve največji vodni korporaciji Suez in Veolia sta namreč ustanovni članici mreže Združenih narodov, »Global Compact«, pobude za spodbujanje korporacij, k prostovoljnemu sprejemanju človekovih pravic in okoljskih standardov (UN Global Compact). Omenjena iniciativa pa je bila javno kritizirana in je bila celo označena za »modro pranje«, saj Združeni narodi s tem javno odobravajo podjetja, ki imajo burno zgodovino kršitve človekovih pravic. Seveda pa ZN obtožbe zanikajo in trdijo, da je namen sodelovanja z omenjenimi podjetji zgolj zaradi doseganja večjih sprememb na tem področju (Borlow 2009, 43–49).

Poleg kapitalističnih interesov pa Združeni narodi vseeno tudi igrajo altruistično vlogo in si prizadevajo za rešitev problema pomanjkanja voda. Leta 2000 je tako potekalo zasedanje vrha Združenih narodov, katerega so se udeležile vse članice ZN. Namen zasedanja je bil postavitev ključnih ciljev za zmanjšanje svetovne revščine, kot rok implementacije pa je bilo postavljeno leto 2015. Eden izmed ključnih postavljenih ciljev je bil, da bi do leta 2015 za polovico zmanjšali število gospodinjstev brez dostopa do pitne vode (Annand 2008, 63–67). Negova implementacija pa bi prav tako vplivala na druge cilje. Dostop do pitne vode bi lahko hitro izboljšal kakovost življenja, predvsem pa bi zagotovil preprečitev nastajanja infekcijskih bolezni, ki so neposredno povezane z vodno higieno, kar na primer dokazuje tudi študija avtorjev Jalan in Ravallion¹ (Jalan in Ravallion 2001).

¹ Jalan in Ravallion: »Does piped water reduce diarrhea for children in rural India«

Kljub temu da so se številne države zavezale, da zagotovijo te cilje, pa se niso dogovorili, na kakšen točen način naj bi jih dosegli. Eden izmed predlogov je, da se upravljanje z vodnimi viri prenese v reguliran zasebni sektor, saj naj bi ta prinesel večjo učinkovitost in lažje implementiranje ciljev. S tem pa se zopet vrnemo v začarani krog, kjer želja po dobičku odpira vrata tudi tam, kjer so ogrožena človeška življenja (Galiani in drugi 2005, 84–88).

Pri promoviranju privatizacije pa ne smemo pozabiti na same korporacije, ki pravzaprav same s svojim finančnim zaledjem in močnimi lobističnimi skupinami vidno kreirajo vodno politiko (Borlow 2009, 43–49).

Vodne korporacije tako na primer financirajo konference na temo vode in celo svetovne vodne forume, ki so organizirani enkrat letno. S tem pa imajo moč narekovati samo agendo zasedanja ter se prav tako lahko odločajo o tem, kdo bo lahko imel govore na temo vode. Korporacije pa prav tako vsako letno organizirajo izobraževanja za učitelje in politične odločevalce na temo vode, njihovi predstavniki pa so v samem vrhu večine vodnih mednarodnih organizacij (»World water council«, »Aqua Fed«, »Global Water partnership« itn.)(8, 43–49).

Kljub temu da nekatere vlade v privatizaciji vidijo visoko učinkovitost in povečan dobiček, pa vodni sektor zaradi omenjenih okoliščin še vedno ostaja na nekoliko trhljih tleh (Carrera in drugi 2005).

4. VARNOSTNE IMPLIKACIJE

4.1 Varnostni koncept

Vodna problematika postaja vedno bolj pereča varnostna tema, saj naj bi bila po navedbah Malešiča okoljska in varnostna vprašanja tesno povezana med seboj.

Glede na trditve številnih okoljevarstvenikov bi privatizacija vode lahko ogrožala kakovost oziroma dostopnost do pitne vode. Z ozirom na to lahko sklepamo, da ima lahko privatizacija vode različne implikacije na razsežnosti varnosti, pri čemer bi bila najbolj izpostavljena prav človekova varnost. Malešič trdi, da imajo lahko globalne okoljske spremembe, v kar prištevamo tudi ogrožanje vode, potencialno resen vpliv na prehransko, ekonomsko in zdravstveno razsežnost varnosti človeka. Posledični konflikti zaradi pomanjkanja virov pa bi lahko porušili socialno in politično strukturo številnih skupnosti in nacionalnih držav, kar bi se odražalo tudi pri vplivu na človekovo varnost (Malešič 2012, 279).

Za ponazoritev lahko vzamemo koncept človekove varnosti, zastopan s strani Združenih narodov, saj ZN sodijo med najpomembnejše institucionalne kontekste, v katerih se pojavlja koncept in praksa človekove varnosti (Vogrin in drugi 2008, 14).

Koncept pravi, da človekova varnost pomeni »osvobojenost od strahu« (odsotnost nasilja in vojn) ter »osvobojenost od potreb« (odsotnost groženj kot so lakota in bolezni). Varnost pred zadnjo se odraža kot preživetje, medtem ko je varnost pred prvo opredeljena kot trajnost oziroma zaščita pred nepredvidljivimi in škodljivimi vzorci vsakdanjega življenja (Vogrin in drugi 2008, 15).

Glede na omenjeni koncept pri soočanju s pomanjkanjem vode ni zagotovljena nobena raven človekove varnosti. Prisotna je komponenta strahu ter neosvobojenost od potreb, kar kakršno koli ogrožitev vodnih virov neposredno povezuje z ogrožanjem človekove varnosti.

Pomanjkanje vode ima tako izjemne razsežnosti na varnost, pa naj si bo to posledica privatizacije ali pa okoljskih sprememb. Po navedbah poročila človekove varnosti iz leta 1994 ima pomanjkanje vode neposreden vpliv predvsem na lokalne grožnje, zaradi povezanosti pa se grožnje lahko pojavljajo tudi na globalnem področju. Lokalne grožnje človekovi varnosti so:

- grožnje ekonomski varnosti (revščina, pomanjkanje zaposlitve itn.);
- grožnje prehranjevalni varnosti (majhna možnost dostopa do hrane itn.);
- grožnja zdravstveni varnosti (bolezni, pomanjkanje čiste pitne vode itn.);
- grožnje okoljski varnosti (zmanjšanja razpoložljivost voda, onesnaženje voda, naravne nesreče itn.);
- grožnje osebni varnosti (kriminal, nasilje, zloraba žensk in otrok itn.);
- grožnje na varnost skupnosti (pretrganje družinskih vezi, etični spopadi, grožnja nacionalnim jezikom in kulturam itn.);
- grožnje politične varnosti (tiranje s strani vlade, kršitev človekovih pravic itn.).

Posredno pa ima pomanjkanje vode posledice tudi na globalne grožnje, med katere se po navedbah omenjenega poročila uvrščajo porast prebivalstva, rastoče globalne dohodkovne neenakosti, porast mednarodne migracije, različne oblike propadanja okolja, mednarodni terorizem ipd. (Vogrin in drugi 2008, 15–17).

Za zagotovitev varnosti so po navedbah Vogrinove potrebne spremembe nacionalne in mednarodne politike, kjer je potrebno dati večji pomen preventivnemu ukrepanju oziroma razvoju. Države morajo vse vidike človekovo varnosti uvrstiti na varnostno politično agendo, ljudje pa morajo okrepiti samo iniciativo v zagotavljanju svoje varnosti. Kot omenjeno pa je zavedanje o problematiki po navadi na zelo nizki ravni, pojavlja pa se že omenjeni Giddensov koncept, ki grožnje varnosti ne vidi kot realne ter takojšne, kar se odraža v pomanjkanju preventivnega ukrepanja. Za primer o nizkem zavedanju tovrstnega ogrožanja lahko navedem Voglerjevo trditev, ki pravi, da bi bilo še nedavno mogoče napisati knjigo s področja mednarodnih odnosov, v kateri okolja sploh ne bi omenili (Vogler v Malešič 2014, 267).

4.2 Kompleksnost in ogroženost sistema

Očitno postaja, da lahko pomanjkanje vode privede do katastrofalnih posledic, vendar pa so politični odločevalci velikokrat postavljeni pred dilemo, kako se problema take razsežnosti sploh lotiti. Zaradi tega jim hiter izhod velikokrat predstavlja privatizacija vodnih virov, vendar pa neustrezen pristop držav ter mednarodnih institucij k samemu sistemu lahko privede do katastrofalnih rezultatov. Prav nerazumevanje tveganj sistema pa je bil eden izmed razlogov za slabe izkušnje s privatizacijo v zadnjih 20-ih letih (Akhmouch in Kauffman 2014, 107–110).

OECD (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj) je tako izpostavil nekatere karakteristike sistema, katerih nerazumevanje lahko privede do resnih varnostnih groženj. Z izpostavitvijo le-teh pa je OECD želel zmanjšati tveganja in jih hkrati predstavil kot v pomoč političnim odločevalcem v eni izmed svojih študij.

Karakteristike vodnega sektorja.

1. Visoki fiksni stroški, skupaj z dolgoročnimi trajnimi investicijami in relativno neelastična potreba ustvarjajo monopolno dejavnost, v kateri ima reguliranje osrednjo vlogo, vstop konkurence pa je skoraj da nemogoč.
2. Voda je osnovna življenjska potreba. Kakovost vode in dostop do nje pa ima pomembne učinke, ki vplivajo na zdravje, enakost med spoloma in okolje, kar tudi upravičujejo javno politični interes.
3. Odgovornost za zagotavljanje vodnih in sanitarnih storitev je pogosto v rokah lokalnih organov. Kljub temu pa pomembnost zunanjih dejavnikov, pri čemer se upošteva celoten vodni krog ter optimizacija ekonomije obsega, zahteva celosten pristop tako za

zagotavljanje razvoja in upravljanja vodne infrastrukture kot za delovanje vodnih storitev

4. Vodni sektor vključuje številne interesne skupine in tako trpi zaradi segmentacije odgovornosti – zlasti na vladnih ravneh ter v javnih agencijah
5. Dolgoročna pogodbeno razmerja, skoraj nična konkurenca, trajnost investicij in tehnologije lahko zelo hitro privedejo do potencialnih varnostnih tveganj, zlasti ko gre za zagotavljanje različnih interesov (OECD 2009).

Kot je možno razbrati iz samih karakteristik sistema, gre pri tem za izredno delikaten sistem, katerega se je, če že, potrebno lotiti z izjemno previdnostjo. Tako je OECD v študiji² zapisal, da mora biti za uspešno delovanje, investiranje v sistem nujno javno, pri čemer je poudaril pomembnost investicij, za zagotovitev tega pa po njegovem mnenju na mesto postavil »družbeno odgovornejšega« upravljavca. Kljub vsemu pa mora biti ves čas vzpostavljen strog nadzor nad investiranjem, saj ne sme prihajati do nenavnega višanja cen za vodo, kar se je skozi zgodovino velikokrat izkazalo kot namen pokrivanja stroškov, zaradi slabo implementiranih investicij (OECD 2013). Kot del kompleksnosti sistema navaja tudi kakovost vode, ki jo je potrebno ves čas nadzorovati, ter zapletenost postavljanja. Zlasti pri zadnji je potrebna izjemna natančnost, saj si na področju postavljanja cen nasprotuje veliko dejavnikov, kot je povračilo stroškov, ekonomska učinkovitost, pravičnost in dostopnost cen, kar še dodatno otežuje upravljanje tovrstnega sistema (Akhmouch in Kauffman 2014, 107, OECD 2013).

Da pa je sistem delikaten, pove že njegov monopolistični značaj, upravljanje z vodo pa je bilo celo poimenovano kot zadnji monopol v zahodnih državah (Cotta 2014, 124).

A. Akhmouch in C. Kauffman v svoji obširni študiji, izdani v organizaciji OECD³, zapišeta, da zaradi tega zasebni sektor v nobenem primeru ne more in ne sme zamenjati javnega sektorja pri upravljanju z vodo. Prav tako pa tudi ne pri postavljanju vodne politike in prioritet ter pri regulaciji vodnih storitev (Cotta 2014, 125–126).

Poleg karakteristik sistema pa OECD v poročilu z naslovom »Varnost voda za boljše življenje« poda tudi smernice, ki se jih je potrebno držati pri zagotavljanju varnosti ljudi v povezavi z vodno problematiko. V študiji tako zapiše, da zagotavljanje varnosti voda pomeni nadzorovati 4 varnostna tveganja.

² Water security for better lives

³ Private-sector participation in water service provision: revealing governance gaps

1. Pomanjkanja vode (vključno s sušami): pomanjkanje ustrezne količine vode za zagotavljanje potreb porabnikov vode (gospodinjstva, podjetja in okolje).
2. Slaba kakovost vode: pomanjkanje ustrezne kakovosti vode, primerne za uživanje in uporabo.
3. Prekomerna količina vode (vključno s poplavami): presežki običajnih meja vodnega sistema ali uničujoče kopičenje vode na področjih, kjer vode ni možno zadrževati.
4. Oslabitev sladkovodnih sistemov: prekoračitev ustrezne količine površinske in podzemne vode, možno prečkanje prelomnih točk, kar se lahko odraža v nepopravljivi škodi za celoten hidrološki in biološki sistem (OECD 2013).

Za zagotavljanje vseh štirih tveganj pa je potreben celovit način upravljanja z vodo, pri čemer se privatizacija iz preteklih izkušenj ni izkazala za najboljšo. Učinkovit sistem upravljanja z vodo pravzaprav pomeni zmanjševanje oziroma izogibanje se vodnim grožnjam ter porazdelitev obstoječih vodnih tveganj na ustrezne organe. OECD pa v poročilu celo pravi, da spreminjanje politike gospodarjenja z vodo, ob neprimernem nadzoru, lahko hitro privede do povečanja vodnega tveganja, ki se odraža v negativnih okoljskih, socialnih in ekonomskih posledicah (OECD 2013).

4.3 Varnostne grožnje

Jasno je torej, da se celoten vodni sistem sooča s številnimi dejavniki, ki lahko predstavljajo resne varnostne grožnje človeškemu delovanju. Ključnega pomena za človeštvo predstavlja zagotovitev kakovosti vode ter dostopa do nje, kateri je nesorazmerno urejen glede na količine razpoložljive vode.⁴ Za ilustracijo vodne problematike v nadaljevanju navajam primer gospodinjstva brez dostopa do pitne vode.

Taka gospodinjstva za zagotovitev pitne vodijo vlagajo neprimerno več časa ter energije kot gospodinjstva z dostopom do pitne vode. To se lahko odraža v izpadu dohodka, saj je čas, namenjen delu, tako porabljen za preskrbo s pitno vodo (transport, nabava, shranjevanje), kar se lahko odraža v socialno-ekonomskih problemih, ki lahko privedejo celo do kriminala in samomorilnosti. Problem pa je tudi v tem, da so se taka gospodinjstva včasih vseeno primorana posluževati onesnažene vode, kar pa znatno poveča izpostavitve okužbam in zastrupitvam, to pa se odraža v obolenjih, ki imajo v najhujših primerih lahko tudi smrtne

⁴ Količina vs. dostopnost vode: Kenija, Egipt in Burkina Faso imajo 900 m³/voda/prebivalec. Dostopnost do vode: Egipt 99%, Kenija 62%, Burkina Faso 70% (Who Unicef JMP).

izide (Annand 2008, 55–56). Poleg samega bremena bolezni, zaradi vodne nehigijene pa za že tako revne družine dodatno breme predstavlja še finančni zalogaj nakupa zdravil ter samega transporta do zdravnika, kateri morda ni prisoten v domačem kraju. Vse to pa zopet privede do začaranega kroga izpada dohodka in revščine, kriminala ter s tem tudi zamujene priložnosti za izobraževanje in zaposlitve (Galiani in drugi 2005, 84–88).

Jasno je, da tovrstna problematika najbolj vpliva na reven sloj prebivalstva, kateri prav tako najtežje posega po institucionalizirani zdravstveni oskrbi. Eden izmed razlogov za visoko stopnjo onesnaženih voda pa je po mnenju Shirleya, da podjetja niso obvezana dosegati visokih zdravstvenih standardov, ki so prisotni v vodni industriji (Cotta 2014, 122–124).

Problematično pri privatizaciji vodnih virov pa je, da ob primeru zagotavljanja kakovostne vode podjetja po navadi visoko dvignejo cene vode, kar pa ima zopet negativen učinek med socialno šibkejšim prebivalstvom. Eden izmed večjih problemov, ki se je izkazal skozi prakso, pa je tudi ta, da podjetja dajejo večji poudarek investicijam v razvitejših predelih, z višjim donosom, a vendarle se cene povečajo za vso prebivalstvo. Baker je v svojem delu zapisal, da se je privatizacija najbolj razširila prav v mestih, kjer je zaradi velike gostote prebivalstva večja možnost zaslužka, med tem ko na podeželju podjetja nimajo interesov po investiranju, zaradi velike razkropljenosti prebivalstva in tako posledično izpada potencialnega dobička (Bakker 2010, 78–95; Galiani in drugi 2005, 84–88).

5 UČINKI PRIVATIZACIJE NA EMPIRIČNIH PRIMERIH

5.1 Primeri držav Evropske unije

5.1.1 Portugalska

Portugalska velja za eno revnejših Evropskih držav, kjer je minimalna plača zabeležena na 485 evrov, vendar pa je po drugi strani izredno bogata z vodnimi viri, še zlasti z vodo. Kljub temu pa se cene vode postopoma dražijo, kar se odraža kot nastop privatizacijske politike. Portugalci se ponekod soočajo tudi s problemom zapiranja javnih fontan, z namenom zagotavljanja zasebnega monopola oskrbovanja z vodo (Global water intel 2012).

Portugalska je zaradi šibkega ekonomskega stanja na udaru tako imenovane »trojke«, ki v programih pomoči vidi rešitev v privatizaciji, promoviranje le-te pa je tudi vse bolj zastopano v portugalski politični retoriki (Hall in drugi 2012, 10–14).

Do leta 1993 so bile zasebne koncesije na portugalskem ilegalne, danes pa je slika popolnoma drugačna, saj se lahko vsaka občina posebej odloča o ponudniku vode, pogodbe pa se po navadi sklepajo za dobo od 25 do 40 let. Tako je danes na Portugalskem kar 13 odstotkov prebivalstva, oziroma 1,4 milijona ljudi oskrbovanih z vodo preko zasebnih podjetij (Hall in drugi 2012, 10–14).

Velik problem pri vsem skupaj pa je tudi v tem, da gre privatizacija preko vseh meja. Politika je uzakonila, da lahko zasebni koncesionarji nadzirajo celotne hidrografske bazene in rečna korita ter vso hidrografsko infrastrukturo: namakalne površine, jezove, pristanišča. Prav tako pa prevzemajo nadzor nad javnimi pristojnostmi, kot so izdajanje dovoljenj, pobiranje dajatev in nadzoru upravljanj vodnih storitev (Global water intel 2012).

Poleg negospodarnega in neekonomičnega ravnanja z vodo pa zasebna podjetja nudijo slabe pogoje za delavce, kar se odraža v povečanju števila delovnih ur, povečanju zahtevnosti, ritma dela itn. Tako kljub temu da je politika zagovarjala, da bodo zasebna podjetja ustvarila nova mesta, realnost žal ni taka, saj podjetja z namenom povečanja dobička varčujejo prav na račun delavne sile (Global water intel 2012).

Privatizacija vodnih storitev na Portugalskem je obljubljala izboljšanje storitev in kakovosti, privabljanje novega kapitala, moderniziranje javnega menedžmenta itn. V praksi pa se je zgodilo ravno obratno. Nastala je vsesplošna zmeda med javnim in zasebnim zaradi pomanjkanja transparentnosti, povečala se je korupcija ter kršenje človekovih pravic. Portugalska tako beleži velik deficit na tem področju, kateri zahteva konkretne nove investicije. Poleg vsega pa so še najbolj absurdni dvigi cen ter po večini padec kakovosti vode. Za primer lahko vzamemo severno portugalsko mesto Pacos de Ferreira, kjer je privatizacija vode pustila velik pečat. Novinarji nemškega časopisa Monitor so povprašali prebivalce mesta o trenutni situaciji in dobili odgovore izrednega neodobravanja privatizacije. Prebivalci so dejali, da so v mestu vedno pili vodo iz vodovoda in vodnjaka, vendar pa je v zadnjih letih kakovost tako padla, da je nihče več ne pije. Poleg vsega pa se je voda nerazumno podražila. V prvih letih za kar 400 odstotkov in nato vsako nadaljnje leto za 6 odstotkov (Right to water 2013).

Kljub temu da se je na Portugalskem oblikovalo precej močno gibanje proti privatizaciji, s kampanjo »vode za vse«, ki združuje preko 100 organizacij, pa se ljudje še vedno bojijo naslednjih korakov privatizacijske politike. Portugalsko nacionalno podjetje za upravljanja z vodo, Aguas de Portugal, je bilo na memorandumu ECB/EU/IMF predlagano za privatizacijo, v vrednosti kar 3 milijarde evrov (Hall in drugi 2012, 10–14).

5.1.2 Bolgarija

Bolgarija se je s privatizacijo vode srečala že v drugi polovici 90-ih let v okviru varčevalnega programa, ko je podpisala pogodbo za finančno pomoč z IMF. Tako je bila leta 2000 Sofijska voda prodana britanskemu podjetju United Utilities za dobo 25-ih let, ironično, le nekaj mesecev po nasilnih uporih proti privatizaciji v Boliviji (Hall in drugi 2012, 7–9).

Leta 2000 je podjetje United Utilites oznanilo, da se cene vode ne bodo dvignile nad 0,435 BGN ter da bo odstotek odtekanja voda iz vodovoda v letu 2011 le 26. Meritve v letu 2012 pa so pokazale, da cena vode znaša kar 1,68 BGN, odstotek odtekanja vode pa ostaja še vedno enak kot na začetku, kar 60-odstotni. Kljub temu da je odstotek odtekanja voda povprečje za Bolgarijo, pa je zanimiv podatek, da po drugi strani, javni podjetji Rouse in Bourgas beležita le 35-odstotno odtekanje vode iz vodnega omrežja (Hall in drugi 2012, 7–9).

Za razloge stanja vode v Bolgariji je krivo izredno netransparentno upravljanje z vodo ter prisotnost izjemno velike korupcije. Leta 2008 je nacionalni komite za izboljšanje kakovosti vode od občine Sofije zahteval predajo dokumentacije o upravljanju in finančnem stanju vodnega podjetja, vendar je bil zavrnjen zaradi poslovne skrivnosti. S tem pa je Sofija kršila zakonodajo, saj imajo državljani pravico do dostopa do informacij javnega značaja. Komite je zaradi tega vložil tožbo, ki je bila odobrena, na sodišče, vendar pa kljub temu občina še vedno ovira dostop do ustrezne dokumentacije. Poleg tega pa je dokument revizijske službe Sofijske Vode, ki je v lasti United Utilities, leta 2005 zapisal, da so v podjetju prisotne številne nepravilnosti, kot so goljufije, ponarejanje, prikrivanje in korupcija. Plače vodij oddelkov naj bi znašale kar 25.000 evrov mesečno, za primerjavo s povprečno bolgarsko plačo, ki znaša dobrih 500 evrov. V investicijske stroške podjetja pa so bili na primer všteti stroški prenove stanovanja, plačilo najemnin, plačilo zabav ali pa pogosta svetovanja, ki so bila v primerjavi s cenami na trgu v povprečju dražja za 20 odstotkov. Revizijska služba je tako podala mnenje o davčni goljufiji, vendar pa bi moral o tem presojeti tudi organ občine, ki pa je že sam oteževal dostop do ključnih dokumentov (Monitor 2011).

United Utilites je leta 2010 brez sprememb pogodbe prodal svoj delež Veolii ter tako nerešene probleme pustil na isti točki (Hall in drugi 2012, 7–9).

Poleg vsega pa se bolgarsko upravljanje z vodo sooča tudi s kršitvami človekovih pravic, saj je vsako leto od vodnega omrežja odklopljenih na stotine gospodinjstev, zaradi nezmožnosti plačevanja cen vode. Podrobna statistika o številu odklopljenih gospodinjstev sicer ne obstaja, vendar pa nam je lahko v pomoč podatek Sofijske vode, da so njeni odjemalci skupno dosegli 62 milijonov BGN dolga. Do konca leta 2011 je bilo odklopljenih približno 1000

gospodinjstev, okrog 5000 pa jih je bilo toženih na sodišču zaradi neplačila položnic (Patterson 2014). V letu 2012 je bilo v Sofiji kar 370 družin, ki so se morale izseliti iz občinskih stanovanj zaradi neplačevanja storitev za vodo, gretje in elektriko (Naydenov 2010).

Problem vodnega omrežja Sofije pa je tudi ta, da se ne razteza dovolj daleč na obrobje mesta, kjer so tako imenovane neformalne revne četrti. Prebivalci so v glavnem Romi, katere je deindustrializacija podeželja prisilila, da si poiščejo zaslužek v mestih. Težko finančno stanje pa jih sili, da se naselijo v naselja, brez dostopa do pitne vode. Zasebna podjetja pri tem ne vidijo nikakršne koristi, da bi vodo napeljali tudi do njih in se ob enem zavedajo, da prizadeti prebivalci nimajo nikakršne efektivne moči, da bi s tožbami o kršenju človekovih pravic lahko kaj dosegli (Naydenov 2010).

Bolgarija je tako primer, da privatizacija vode ni učinkovita rešitev za ekonomsko recesijo in je zaradi kršenja človekovih pravic celo globoko v nasprotju s pojmom vode kot človekove pravice ter skupnim dobrim.

5.1.3 Grčija

Grčija je ena izmed držav Evropske unije, ki je bila v preteklosti že na udaru privatizacije. Izkušnja se je sicer izkazala za izredno negativno, vendar pa se zaradi njenega slabega ekonomskega stanja, situacija ponavlja in imajo tako tuja podjetja že svoje deleže v nacionalnih vodnih podjetjih.⁵ Kljub slabim izkušnjam privatizacije pa je sedaj plan privatiziranja še večji. V odgovor močno nasprotujoči si javnosti pa vlada odgovarja, da se brez prodaje javnih storitev država ne bo mogla rešiti iz krize in ne bo imela denarja niti za plače in pokojnine (Water drops 2014, Hall in drugi 2012, 7–9).

V Grčiji pa se poleg privatizacije upravljanja z vodo z njo soočajo tudi na področju industrije, kjer so posledice zaradi velike uporabe še toliko večje.

Solun je skupaj z Atenami prvo mesto, kjer se je privatizacija začela. Delavci so na začetku zasebnemu prevzemu podjetja močno nasprotovali, vendar so popustili, potem ko jim je podjetje obljubilo dvig njihovih plač. Posledice pa so bile precej drugačne od obljubljenih. Od privatizacije leta 2001 pa do 2014 je bilo v dveh podjetjih število delavcev zmanjšano kar za polovico, večino dela pa sedaj opravljajo pogodbeniki. Cene storitev so se povečale za med 250 do 300 odstotkov, medtem ko nikoli niso bile izboljšane. Zaradi zmanjšanja kakovosti se

⁵ Delež EYATH-a (Water drops)

ljudje vedno bolj poslužujejo ustekleničene vode ter se bojijo celotne privatizacije vodovodnega in sanitarnega podjetja Solun (Water drops 2014).

Volos je mesto z nekaj manj kot 150.000 prebivalci in letno zaradi slabe kakovosti vode porabi skoraj 30 milijonov evrov. Problem vode Volosa je v tem, da so cevi, po katerih se pretaka voda iz azbesta, ki pa je izredno škodljiv zdravju. Z namenom izenačitve tega učinka pa vodi dodajajo klor za preprečitev širitve škodljivih mikro organizmov. S tem pa ustvarjajo novo nevarnost, saj je klor tako izredno škodljiv zdravju in je zelo karcinogen. Prebivalci poročajo, da vode nočejo piti več niti živali, na pozive vodnemu podjetju, naj zamenja cevi, pa ta le odgovarja, da za to nima dovolj denarja. Pravi razlog pa je, da nameravajo vodo iz t. i. izvira Mont Pelion uporabljati za industrijske namene in tako ne vidijo razloga v menjavi cevi (Water drops 2014).

Asopos je eden izmed grških primerov, kjer uporaba vode v industriji neposredno vpliva na prebivalce. Industrijska aktivnost je kontaminirala reko Asopos ter vodonosnik z šestvalentnim kromom, ki nastaja pri industrijskih procesih in je odgovoren za visoko stopnjo nastajanja raka na kmetijskem področju Asopskega bazena. Epidemiološki dokazi so pokazali, da je umrljivost zaradi raka na tem območju med letom 1988 in 2004 narasla iz 6 % na kar 36 % (Water drops 2014).

Skouries predstavlja nenaseljen kraj, kjer poteka gradnja rudnika zlata, v lasti kanadskega giganta, zaradi katerega so Grki v preteklosti imeli že resne negativne posledice, saj je kontaminiral lokalno reko. Prebivalstvo vasi Megali Panagia, ki je od gradbišča oddaljena le 900 m, se upravičeno boji in gradnji močno nasprotuje. Grške oblasti so protestnike označile za teroriste, medtem ko številni okoljevarstveniki opozarjajo, da bi gradnja lahko prinesla številne katastrofalne posledice:

-trenutni vodonosnik lahko zalije morska voda, saj nameravajo kopati vrtine pod morsko gladino;

-gozdu nad predeli vrtanja grozi uničenje, čemur sledi začaran krog, saj gozd prispeva k nastajanju podzemne vode ter zemlje;

-sledil bo izkop mineralov iz zemlje ter uporaba 4 do 6 ton eksploziva dnevno za izkopavanje, kar bo v ozračje v radiju stotine kilometrov sprostito težke kovine, ki so bile do sedaj varno v zemlji (Water drops 2014).

V letu 2011 je vas Megali Panagia že ostala brez vode, prebivalci pa so zaradi tega zaprepani, saj si niso nikoli mogli predstavljati, da bo njihova vas, ki se nahaja v goratem

predelu, ostala brez vode. Prebivalci pa so v vsakem primeru odvisni od ustekleničene vode, saj voda, ki še vedno teče, po pripovedovanju vaščanov smrdi in je popolnoma nepitna. Le 900 m stran pa podjetje za industrijske potrebe izčrpava 700 kubičnih metrov vode na uro, katere polovica se porabi za obdelavo mineralov. Po navedbah predstavnikov firme je za okolje poskrbljeno, saj naj bi polovico izčrpane vode spustili nazaj v vodonosnike, vendar pa je že vsem jasno, da bo ta izjemno kontaminirana in neprimerna za pitje. Predstavniki podjetja Hellas Gold se ves čas izmikajo javnim pogovorom, saj trdijo, da je proti njim usmerjena negativna kampanja in še naprej v svojem zagonu promovirajo gradnjo omenjenega rudnika (Water drops 2014).

5.2. Primerjava učinkovitosti javnih in zasebnih podjetij

Primerjava o učinkovitosti med javnimi in zasebnimi podjetji pravzaprav nima posebnega pomena za samo varnost ljudi, vendar pa jo kljub vsemu velja omeniti, saj so prav o uspešnosti javnih in zasebnih vodnih podjetij prisotna izredno deljena mnenja. Javna podjetja naj bi veljala za bolj transparenta ter družbeno odgovorna, medtem ko naj bi zasebna vodna podjetja imela možnost boljših tehnologij, kar jim omogoča zagotavljanje večje učinkovitosti. Med podjetji sem tako primerjal namere po investiranju v infrastrukturo, cene vodarine, delež korupcije ter načine sklepanja pogodb.

Pri investiranju v infrastrukturo so se za učinkovitejša izkazala javna podjetja, saj je tako v preteklosti kot danes investiranje v celoti prevzemala država (Hall in Lobina 2010, 2–5). Kadar pa so zasebna podjetja vseeno investirala v infrastrukturo, so se skoraj vedno posluževala modela »full cost recovery« oziroma v prevodu, popolno povračilo stroškov, ki skozi višje redne mesečne račune omogoča povrnitev vseh stroškov, nastalih pri investicijah (Furby 2011; de Gouvelo in drugi 2014, 11–12). S tem problemom se trenutno sooča Anglija, kjer podjetje Thames Water namerava izgraditi novo centralno kanalizacijo, s čimer naj bi skozi višje račune zaslužilo vsaj 100 milijonov funtov letno (Pettitt 2014).

V prid javnim podjetjem pa prav tako kažejo tudi cene vode, saj so te višje pri zasebnih vodnih podjetjih, zaradi njihove neupravičenosti pa primeri velikokrat končajo na sodišču. V Franciji je bila cena vode v času privatizacije pri zasebnih podjetjih dražja za kar 16 %, v Angliji pa so se cene vode v 17-ih letih privatizacije povečale za 40 % več kot cene drugih storitev, čeprav se cena delovanja ni spremenila (PSIRU 2012, 3). V Kiberi v Keniji pa je cena vode zasebnih ponudnikov lahko kar dvakrat dražja od cene vode v Evropi (Crow in Odaba 2014, 133–134).

Po navedbah transparency.org je v vodnem sektorju močno prisotna korupcija, zlasti pri zasebnih podjetjih upravljanja z vodo, ko se gre za sklepanje dolgoročnih pogodb. Ta naj bi prispevala med 30 do 45 odstotkov cene vode, kar odvzema možnost revnemu sloju prebivalcev do njene uporabe. Korupcija se kaže na najrazličnejših področjih, od raznih poneverb in pridobivanja licenc pa celo do tega, da namerno onesnaženje vode ostane nekaznovano (Transparency international 2014).

V vodnem sektorju pa je pogost pojav tudi tiho dogovarjanje. Pri tem gre za sklepanje pogodb o vodnih pravicah brez kakršne koli vednosti javnosti. Tak primer se je na primer zgodil v Berlinu leta 1999, ko je bilo 49,9 % mestnega vodovoda prodanega Veoliji in nemškemu RWE, zaradi tajnosti dokumentov pa je javnost to odkrila šele po nekaj letih, ko so cene vode narasle za kar 19 % (Werle 2004, 7).

5.3. Pozitivni učinki privatizacije

Kljub temu da v praksi obstaja več primerov slabih praks privatizacije vodnih virov, pa privatizacija vodnih storitev vseeno zagotavlja tudi pozitivne vidike. Nekatere države sveta žal niso zmožne same izpeljati zahtevnih projektov postavljanja vodne infrastrukture, medtem ko na drugi strani obstajajo podjetja, ki jim je to vsakodnevna praksa. Eden izmed takih primerov je postavitve vodne infrastrukture v New Delhiju, v Indiji, s strani francoskih podjetij. Kljub učinkovitosti projekta pa je problem žal nastal, ko so izvajalci poleg postavitve sistema zahtevali še nadzor nad njegovim upravljanjem in ravno pri tem pogosto prihaja do zlorab, visokih cen ter nezdravega monopola. Nove tehnologije in večja učinkovitost, ki jo prinesejo zasebna podjetja, v taki luči izgubi pomen, uporabniki sistema pa se borijo le še za svoje pravice do vode. Za zdravo prihodnost bi tako bilo morda smiselno iskati nove načine pogodbenih razmerij, ki bi preprečevali zlorabe, zasebni izvajalci pa bi resnično bili podaljšek države in bi zagotavljali storitve tam, kjer jih država ne bi mogla (osebni pogovor 2014).

Pri doseganju pozitivnih učinkov privatizacije pa je nujno potrebna stroga regulacija na vseh nivojih (postavljanje infrastrukture, preverjanje kakovosti, določanje standardov, cen itn.), saj je v nasprotnem primeru, po mnenju Bakkerjeve, kakršna koli prednost zasebnega sistema izredno vprašljiva (Bakker 2010, 78–95).

O učinkovitosti privatizacije na kakovost vode pa dokazuje študija o umrljivosti dojenčkov, ki pravi, da je bila prav privatizacija razlog za nižjo stopnjo umrljivosti. Pri tem pa je bila povišana cene vode, ki je sicer velikokrat ovira pri uspešnosti zasebnih podjetji (Bakker 2010, 78–95). Na očitke pa zasebne korporacije odgovarjajo, da ob prenizkih cenah prihaja do

prekomerne porabe in netransparentnega ravnanja z vodo ter so zato primorane dvigniti tarife. Podobnega mnenja pa so tudi številne agencije ter okoljevarstveniki, ki opozarjajo, da bi prav na tem področju bilo potrebno uvesti korenite spremembe. Po mnenju Bogatajeve bi se cene vode morale dvigniti za gospodinjstvo ter zlasti za industrijo, katere cena je javnosti po navadi zakrita in predstavlja največjega porabnika vode (Osebni pogovor, 2014).

Žal pa se politiki zaradi svojih kratkih mandatov takih odločitev velikokrat bojijo ter odgovornost prenašajo na zasebna podjetja, ki pa namesto razumnega dviga cen, zaradi osebnih koristi, cene dvignejo visoko v nebo (Beddow 2010).

5.4 Drugi dejavniki vplivanja na varnost

Jasno postaja, da bodo korporacije večno del vodnega sistema, bolj zaskrbljujoč pa je podatek, da nam zmanjkuje pitne vode in jo bomo za zagotovitev naših potreb do leta 2030 potrebovali kar 40 % več, kot jo imamo sedaj (RT 20. Avgust). Zaradi tega bo potrebno vodo začeti pridobivati iz alternativnih virov, kot so prečiščevanje oziroma razsoljevanje. Tega pa se še posebno zavedajo vodne korporacije, ki v tem vidijo nove vire dobičkov in že sedaj veliko investirajo v tehnologije za pridobivanje pitne vode. Nerešeno vprašanje pa ostaja, čigavo bo lastništvo prečiščene vode ter po kakšni ceni se bo prodajala. Borlowa pa se ob tem sprašuje, da v primeru, da bo vsa voda prišla iz strani zasebnih prečiščevalnih naprav (že danes jih je večina v zasebni lasti, oziroma upravljanju), si bodo potemtakem zasebne korporacije lastile vodo, tako kot pri ustekleničenju te, in bodo tako pravzaprav odločali o tem, kdo živi in kdo umre (Borlow 2009, 92–95).

Problem alternativnih rešitev pridobivanja vode (prečiščevanje, razsoljevanje uporaba nanotehnologije) je v tem, da so izjemno drage ter škodljive okolju. Tako se že danes vidi, da se bogate države s pomanjkanjem piten vode, kot so Saudska Arabija in Izrael, lahko poslužujejo prečiščevanja vode, medtem ko si države z istim vodnim stanjem, na primer Namibija in Pakistan, tega ne morejo privoščiti in njihovi prebivalci zato trpijo v dnevnem pomanjkanju pitne vode (Borlow 2009, 92–95).

Kot že omenjeno v prejšnjih poglavjih, pa vodne korporacije sestavljajo izredno močne lobistične skupine, vplivajo pa lahko celo na odločitev vlad in mednarodnih institucij. Knjiga »Pipe Dreams« piše, da korporacije, kot so Veolia in Suez, zaradi svoje moči pravzaprav svetujejo Svetovni banki, kam naj usmeri finančna sredstva, namenjena vodnemu sektorju, jasno pa je, da to ne predstavljajo revne države, potrebne pomoči. Zaradi tega sta tako v

začetku 20. tisočletja subsaharska Afrika in južna Azija dobili le delež enega odstotka vseh obljubljenih investicij v vodni sektor (Borlow 2009, 90).

5.4.1 Ustekleničena voda

Kadar govorimo o privatizaciji vode, je potrebno omeniti tudi industrijo ustekleničenja vode, ki je po navedbah L. K. Bogataj ena najbolj onesnaževanih industrij, ustekleničena voda pa predstavlja najbolj priljubljeno pijačo na svetu. Omenjena industrija ima na okolje in ljudi katastrofalne posledice, saj ustvarja ogromne količine odpadne embalaže, po navedbah Borlowe 2,7 milijona ton plastike letno, od katere je v razvitem svetu reciklirana manj kot četrtina, v državah v razvoju pa le 5 %. Nevarne snovi plastenke, kot je polietilentereftalat (PET) in različne druge kemikalije, pa enostavno odtekajo v podtalnico in prst (Kozorog B. 2009).

Ironično pa je, da ustekleničena voda v večini primerov ni nič kaj bolj kakovostna kot tista iz pipe, kar je pokazala tudi študija 1000 plastenk vode, 63 znamk, ki je v ustekleničeni vodi našla kemikalije, škodljive zdravju⁶ (Borlow 2009, 99–100).

Poleg tega pa se omenjena industrija sooča tudi s kršitvami človekovih pravic. Na primer na Filipinih je Coca-Cola povzročila nepitnost vode zaradi izpusta nevarnih kemikalij v vodo. V Indoneziji pa je bila skupaj z Danone zaradi prekomernega izčrpavanja vodnih virov odgovorna za izsušitev življenjsko pomembnih rečnih strug. V Mainu v ZDA pa se že leta spopadajo z gigantom Nestle, ki iz izvira Poland izčrpava kar 1,6 milijona litrov dnevno, s čimer neposredno ogroža preživetje okoljskim kmetov ter skupnostim (Borlow 2009, 137).

Problem pri vodni industriji je kot že omenjeno velikokrat v samem nadzoru in transparentnosti podjetij. Vodne korporacije vse prevečkrat ne plačujejo potrebnih koncesij zaradi neustreznih regulatorjev mehanizmov pa se problemi po navadi ne rešijo tudi na sodišču. Tak primer je skupina Pivovarna Laško v Sloveniji, ki mora za porabljeno vodo med leti 2005 in 2011 plačati skoraj 9 milijonov evrov neplačanih koncesijskih dajatev (osebni pogovor, 2014).

Podobnih zgodb je še ogromno, vendar že le omemba nekaterih priča o resnih posledicah, ki jih lahko podeljevanja dovoljenj vodnim korporacijam za izčrpavanje vode prinesejo.

⁶ Leta 2004 je znamka Desani v lastništvu Coca-cole iz Velike Britanije morala odstraniti vse svoje produkte, saj so v vodi našli visok nivo bromata, izredno škodljivega zdravju

5.4.2 Okoljski vidiki

Okoljske posledice in kakovost vode sta dva izjemno pereča problema, ki zadevata privatizacijo vode (Glennon 2005).

Za javna podjetja velja, da naj bi bila zaradi socialne vpetosti družbeno in okoljsko odgovornejša, medtem ko zasebna podjetja pogosto nimajo veliko posluha za ohranitev okolja in trajnostni razvoj (Glennon 2005). Razlog za nespoštovanje okoljskih določil pa je v tem, da podjetjem ni potrebno odgovarjati javnosti ter da jim dodatno financiranje za ohranjene okolja ne prinaša dodatnega dobička (Glennon 2010). Takšno ravnanje, brez uvida za prihodnost, pa ima lahko resne posledice na okolje ter ljudi, kar se odraža v izsušenih in preusmerjenih strugah za potrebe industrije in kmetijstva, izčrpanih podtalnih virih itn. (Glennon 2005).

Kljub konkurenčnim pritiskom, pa bi nadzor države nad vodnimi viri še vedno imel možnost zaščititi ekosisteme, vendar pa bi v primeru prevzema nadzora s strani zasebnih podjetij to postalo izredno vprašljivo. Zaradi tekmovanja korporacij za vire, v kombinaciji s slabim reguliranjem s strani države, tako ostaja le malo upanja za ustavitev uničenja povodij in ekosistemov, ki vzdržujejo različne živalske in rastlinske vrste (Page 2005).

Zaradi zmanjševanja stroškov pa se vodne korporacije velikokrat upirajo uporabi dragih programov spremljanja in kontroliranja kakovosti vode, zlasti ko gre za manj onesnažena vodovja. Njihovo vodilo je tako zgolj kratkotrajni dobiček in se ne ozirajo preveč na dolgoročne posledice, ki jih lahko njihovo ravnanje prinese, še posebno ne, če na istem območju ne nameravajo ostati dalj časa (primer prekomernega črpanja vode). Cena negospodarnega ravnanja z okoljem pa v takih primerih pade na državo in njene prebivalce, med tem ko krivca že daleč ni več na spregled (Page 2005).

6 ANALIZA VARNOSTNIH GROŽENJ

Pomanjkanje vode predstavlja najbolj aktualno in direktno grožnjo človeškemu življenju. Kot že omenjeno, je v zadnjem času vedno bolj prisoten mehanizem privatizacije vodnih storitev, ki naj bi po mnenju teoretikov konkretno naslovil omenjeno problematiko. Velik problem pri zasebnih podjetjih pa je ta, da imajo delničarje, ki od njihovega delovanja pričakujejo dobičke. To pa pomeni, da podjetja v svoji naravi niso najbolj altruistično naravnana in tako velikokrat pozabljajo na najrevnejši sloj prebivalstva, ki potrebuje vodo prav tako kot ostali prebivalci.

Zaradi same kompleksnosti sistema zasebnega upravljanja z vodo pa je, kot že omenjeno v teoretičnem delu, OECD določil 4 vrste tveganj, ki jih ogrožanje vode lahko prinese. Tveganja so: pomanjkanje vode, slaba kakovost vode, prekomerna količina vode ter oslabitev sladkovodnih sistemov (OECD 2013).

Opisane empirične primere privatizacije tako lahko ocenimo skozi varnostna tveganja in podamo presojo ali obstaja grožnja varnosti.

Kot prvi najpomembnejši dejavnik zagotavljanja varnosti je preprečevanje pomanjkanja vode. Kljub temu da naj bi privatizacija vodnih virov vodo zagotavljala uporabnikom v večji meri, empirični podatki kažejo ravno nasprotno. Pri tem moramo upoštevati, da obstajajo izjeme, vendar trend kaže, da se zasebna podjetja izogibajo dragim investicijam razširitve vodovoda do mest brez pitne vode.⁷ K pomanjkanju vode pa lahko prištevamo tudi primere, ko gre za odklop gospodinjstev od vodne oskrbe.⁸ Za Evropo je pomanjkanje vode sicer bolj izjemen dogodek, je pa toliko bolj pereč v državah tretjega sveta. Na primer v Kiberi v Keniji ni javnega vodovoda, prebivalci pa vodo dobivajo od zasebnih ponudnikov, ki pa prav tako ne morejo ves čas zagotavljati vode. Za nameček pa cene lahko poskočijo za kar dvakratno od evropskih, kar lahko predstavlja kar tretjino prihodka celotnega gospodinjstva (Crow in Odaba 2014, 133–134).

Izjemno pomemben varnostni dejavnik predstavlja tudi kakovost vode. Padeč kakovosti vode ima neposreden vpliv na zdravje ter finančno in socialno stanje ljudi in so tako primorani kupovati ustekleničeno vodo.⁹ V Grčiji je voda zaradi industrij postala celo tako onesnažena, vode nočejo piti več niti živali. V mestu Asopos pa zaradi ne investiranja v vodovod, azbestne cevi povzročajo nastajanje raka, ki se je v 20-ih letih povečal za kar 20 % (Water drops 2014).

Kot tretje varnostno tveganje predstavlja prevelika količina vode, ki jo po navadi povzročijo poplave. Zasebna podjetja niso nikoli v zgodovini investirala v infrastrukturo preventivnega ukrepa in je za to tudi sedaj večinoma zadolžena država. Velja pa omeniti primer iz leta 2012, ko je avstrijska hidroelektrarna Verbund odprla zapornice na Dravi, kar je povzročilo ogromne poplave v Sloveniji (MMC RTV SLO 2013).

Primer pa dokazuje, da imajo hidroelektrarne in jezovi tako neposreden vpliv na količine vode, kar se lahko odraža tudi pri oslabitvi površinske in podzemne vode. Pri omenjenem varnostnem tveganju ima veliko vlogo tudi industrija ustekleničene vode, saj količine

⁷ Primer obmestnih naselij Sofije

⁸ Primer Bolgarije ter Anglije v devetdesetih letih 20. stoletja.

⁹ V Grčiji in na Portugalskem so bili ljudje po padcu kakovosti vode prisiljeni kupovati ustekleničeno vodo.

izčrpane vode velikokrat presegajo dovoljene meje, kar lahko privede do zmanjšanja pretoka vodotokov, ki so potrebni tako za ljudi kot za ohranjanje ekosistema (Borlow 2009, 100).

Neupoštevanje omenjenih varnostnih tveganj tako predstavlja resno varnostno grožnjo človekovi varnosti, posledice pa se lahko odražajo tudi globalno. Pri tem je ogrožena ekonomska varnost, prav tako pa prehranjevalna in zdravstvena varnost, ki sta izjemno povezani. Slabo ravnanje z vodo lahko privede tudi do trajnih okoljskih problemov, ki imajo posledice tudi na prebivalstvo.¹⁰

Ogrožanje varnosti s strani privatizacije ima tako lahko neposreden ali posreden vpliv na človekovo ter tudi na nacionalno varnost.¹¹

¹⁰ Samo na Kitajskem je 1,2 milijarde družin odvisnih od podtalnice (OECD 2013).

¹¹ Primer kršitev človekovih pravic predstavlja grožnjo osebni in politični varnosti.

7 ZAKLJUČEK

Voda postaja vse bolj pereča tema, s tem pa tudi vse aktivnosti v povezavi z njo. Voda po eni strani predstavlja življenje in varnost, po drugi pa celo grožnjo samemu obstoju človeštva. Organizacije ter države vsakodnevno iščejo možne rešitve spoprijemanja z vodno problematiko, kot ena izmed rešitev pa je predstavljena tudi privatizacija vodnih virov. Zaradi nekaterih negativnih preteklih izkušenj privatizacije pa temu nasprotuje vedno več ljudi ter v njej vidi le sredstvo za ustvarjanje dobička. S finančno krizo je mehanizem privatizacije postal še toliko aktualnejši, saj je bil državam v krizi ponujen kot pogoj za pridobitev finančne pomoči. Zaradi vsesplošne dileme o učinkovitosti in varnosti privatizacije pa sem se tako v svojem diplomskem delu osredotočil predvsem na varnostne implikacije, ki jih privatizacija lahko prinese ter tako ugotavljal, ali ima lahko resne varnostne grožnje na ljudi.

Zaradi same narave vode pa je hitro postalo jasno, da se potencialne varnostne grožnje izjemno prepletajo med seboj, njihov učinek pa ima lahko katastrofalne posledice na vse ravni človeškega delovanja. Situacijo najbolje opisuje koncept človekove varnosti, ki je hkrati odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje o varnostnem konceptu, vpliva dostopnosti vode na varnost ljudi. Koncept pojasnjuje povezanost groženj ter obrazloži, da pomanjkanje vode lahko vpliva na vse ravni človeškega delovanja, kar se tako odraža v ekonomski, okoljski, prehranjevalni, zdravstveni ter osebni varnosti. Zaradi same povezanosti groženj pa so posledice lahko tudi globalne.

Privatizacija vodnih virov sama po sebi predstavlja izjemno kompleksen sistem, ki za delovanje zahteva strogo reguliranje, saj v nasprotnem primeru lahko pride do katastrofalnih posledic. Do takih posledic pa je privedlo ob koncu 20 stoletja, ko so ljudje za vedno slabšo kakovost vode vsako leto plačevali višjo ceno. Posledice tega pa so vplivale na ekonomsko in zdravstveno varnost ljudi, posledično pa tudi na osebno in nacionalno varnost, saj je v nekaterih primerih prišlo celo do oborožene vstaje proti privatizaciji.¹²

V današnjih časih pa se pojavlja vedno več zagovornikov privatizacije vodnih virov. Ob tem se poraja etično vprašanje, ali ima voda sploh lahko lastniško pravico in je tako namesto javne dobrine, potrebne za življenje, gledana kot ekonomska dobrina, ki ima suho ekonomsko vrednost na rastočem trgu (Page 2005). Prav tako pa tudi, ali ima popolnoma zasebni trg sploh možnosti naslavljanja številne socialne vidike, ki jih zagotavlja voda (Cotta 2014, 128).

¹²Leta 1998 so v Boliviji prebivalci nasilno protestirali proti podeljeni 40-letni koncesiji za upravljanje vode. V protestu je bilo ubitih 9 ljudi (Gleick in drugi 2013, 32).

Vse to so izjemno pereča vprašanja, ki za enkrat ostajajo odprta, vendar pa se jih je pri privatizaciji vsekakor potrebno zavedati ter upoštevati.

V metodološkem delu sem si poleg raziskovalnih vprašanj zastavil tudi hipotezo; *Pri javno zasebnih partnerstvih in podeljenih koncesijah za oskrbovanje s pitno vodo prihaja do zlorabe odgovornosti in postaja vodilo le hiter zaslužek*, katero lahko sedaj delno potrdim. Za neuspešnost privatizacije je bila velikokrat kriva neregulacija držav, predvsem zaradi nekompetentnosti in kadrovske šibkosti. Kljub temu pa lahko trdim, da so velikemu delu vodnih projektov botrovale številne nepravilnosti s ciljem večanja dobička (izogibanje investiranju v sisteme, višanje cen, finančne goljufije, prekrivanje stroškov, ne izvrševanju testov kakovosti, spornosti pogodb itn.).

Vse dosedanje ugotovitve me vodijo k zadnjemu raziskovalnem vprašanju, ki pravi; ali so zasebna podjetja lahko rešitev pri reševanju problema pomanjkanja vode ter s tem zagotovitev varnosti ljudi? Problem je seveda večplasten, saj so empirični primeri dokazali, da privatizacija lahko prinaša nekatere koristi. Kljub vsemu pa moramo razumeti, da je vodni sektor veliko preveč pomemben za človeško in okoljsko blagostanje, da bi bil lahko upravljan v celoti s strani zasebnega sektorja. Kot potrditev je OECD zapisal, da spreminjanje politike gospodarjenja z vodo ob neprimernem nadzoru lahko hitro privede do povečanja vodnega tveganja, ki se odraža v negativnih okoljskih, socialnih in ekonomskih posledicah (OECD 2013; Cotta 2014, 125–128).

Problem privatizacije pri reševanju vodne problematike pa je tudi ta, da se v praksi vedno uporabljajo enotni modeli vodne sheme, pri katerih ni upoštevna specifičnost držav. Po mnenju Bogatajeve tako ni izvedenih nobenih študij, ki bi dejansko dokazale zagotovljene učinkovitosti spremenjenih načinov upravljanja z vodo. Pri spreminjanju modelov upravljanja pa lahko hitro pride do nepravilnosti, kar priča tudi zgodovina, saj imajo vodne korporacije na vesti številne kršitve človekovih pravic. Z ozirom na to lahko brez pomislekov trdim, da privatizacija vodnih virov sama po sebi ne more prinašati rešitev v povezavi z vodno problematiko ter s tem zagotovitev varnosti ljudi. Vsekakor pa lahko doprinese k nekaterim koristim, ob seveda reguliranih pogodbenih razmerjih.¹³

Realnost dokazuje, da se zgodovina ponavlja, ljudje pa se iz nje težko učimo, saj namesto, da bi dvignili zavest na višjo raven, znova in znova delamo iste napake. Države tako sedaj ponovno odpirajo vrata privatizacijskim modelom, kljub temu da so jih v preteklosti že

¹³ Francoska podjetja so v New Delhiju uspešno postavila celoten sistem vodne infrastrukture (osebni pogovor 2014).

preklicevale. Zavedati se moramo, da ima privatizacija vodnih virov lahko resne posledice na varnost ljudi ter celotnih ekosistemov. Industrije neomejeno izčrpavajo ter kontaminirajo vodene vire, med tem ko na drugi strani na svetu še vedno skoraj milijon ljudi nima dostopa do pitne vode in dnevno zaradi njenega pomanjkanja umira na tisoče ljudi.

Potrebno je ozavestiti vodno problematiko in začeti uvajati spremembe, ki jih je potrebno spodbujati že v fazi izobraževanja (povečanje transparentnosti uporabe vode, dvig vodnih tarif, postavitve vode kot temelj suverenosti države ter nacionalne varnosti itn.).

Privatizacija vode je veliko preveč kompleksen sistem, da bi lahko nadomestil javno upravljanje z vodo, za povrhu pa dokazano lahko resno ogroža skoraj da vse komponente človekove varnosti (zdravstvena, osebna, socialno-ekonomska, prehranjevalna, politična in okoljska varnost).

Izgovori, da države nimajo denarja za vodenje vodnega sektorja, nimajo nobenih temeljev, saj bi denar, ki se pretaka po vodi, lahko določal moč držav in njihovih gospodarstev, ne pa da predstavlja strošek državi¹⁴. V prihodnosti bo voda imela še večji strateški pomen in zato je delikatnost njenega ravnanja še toliko večja. Primeri, kjer države tako življenjsko pomemben element, kot je voda, popolnoma prepuščajo v roke nekomu drugemu, so popolnoma neodgovorni, saj se hitro približujemo času, ko bo voda predstavljala pomemben notranji temelj suverenosti, ki bi moral trdno ostati v rokah države. Upamo lahko le, da se bomo tega začeli zavedati dovolj zgodaj.

Problem vodne problematike že dolgo ni zgolj teoretičen in je prisoten tukaj in zdaj. Potrebno je dvigniti ozaveščanje in zanimanje, saj le na tak način lahko premiki na mikro nivoju privedejo do globalne odgovornosti in varnosti človeštva.

¹⁴ Vrednost vodne industrije naj bi bila 400 milijard dolarjev letno (Global water intel 2004).

8 LITERATURA

- 1) Akhmouch, Aziza in Celine Kauffman. 2014. Private-sector participation in water service provision. Revealing governance gaps. V *The Future of Public Water Governance. Has water privatization peaked*, ur. A. Christopher Scott in Bernard de Gouvello, 104–117. New York: Routledge.
- 2) Anand, P. B. 2008. *Scarcity, Entitlements and the Economics of Water in Developing Countries. New Horizons in Environmental Economics*. ZDA: Edward Elgar Publishing Limited.
- 3) Bakker, Karen. 2003. A Political Ecology of Water Privatization. *Studies in Political Economy* (70) Dostopno prek: <http://spe.library.utoronto.ca/index.php/spe/article/view/12075/8949> (20. avgust 2014).
- 4) ---2010. *Privatizing Water: Governance Failure and the World's Urban Water Crisis*. New York: Cornell University Press.
- 5) Barlow, Maude. 2009. *Blue Covenant: The Global Water Crisis and the Coming Battle for the Right to Water*. New York: The New Press.
- 6) Beddow, Victoria. 2010. *The impact of Privatisation on the sustainability of Water Resources*. Dostopno prek: <http://www.iwawaterwiki.org/xwiki/bin/view/Articles/THEIMPACTOFPRIVATISATIONONTHEUSUSTAINABILITYOFWATERRESOURCES> (20. avgust 2014).
- 7) Black, Maggie in Jannet King. 2009. *The Atlas of Water, Second Edition: Mapping the World's Most Critical Resource*. California: University of California Press.
- 8) Bogataj K., Lučka. 2014. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 30. julij.
- 9) Carrera, Jorge, Daniele Checchi in Massimo Florio. 2005. *Privatization discontent and its determinants: Evidence from Latin America*. Dostopno prek: <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubs-500.pdf> (20. avgust 2014).
- 10) Climate hot map. 2014. *Water Use*. Dostopno prek: <http://www.climatehotmap.org/global-warming-effects/water-supply.html> (20. avgust 2014).
- 11) Cotta A. Sabrina. 2014. Privatization and water service provision in the United States. V *The Future of Public Water Governance. Has water privatization peaked*, ur. A. Christopher Scott in Bernard de Gouvello, 117–130. New York: Routledge.
- 12) Crow, Ben in Edmond Odaba. 2014. Access to water in a Nairobi slum: women's work and institutional learning. V *The Future of Public Water Governance. Has water*

- privatization peaked*, ur. A. Christopher Scott in de Gouvello Bernard, 7–23. York: Routledge.
- 13) Dwivedi, Gurav. 2011. *Despite evidence, World Bank still promoting water privatization*. Dostopno prek: <http://www.brettonwoodsproject.org/2011/11/art-569208/> (20. avgust 2014).
 - 14) European Parliament. 2013. *Parliamentary questions: Answer given by Mr Rehn on behalf of the Commission*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2012-009662&language=EN> (20. avgust 2014).
 - 15) Food and water watch. 2010. *Paris Reclaims Public Water*. Dostopno prek: <http://documents.foodandwaterwatch.org/doc/ParisReclaimsWater.pdf> (20. avgust 2014).
 - 16) Furby, Gareth. 2011. *Expert claims River Thames 'super sewer is for profit'*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-london-15479709> (20. avgust 2014).
 - 17) Galiani, Sebastianl, Paul Gertler in Ernesto Schargrodsky. 2005. *Water for Life: The Impact of the Privatization of Water Services on Child Mortality*. *Journal of Political Economy* 113 (1). Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=269bd5b3-8afe-466d-94fb-b0fccd0bbc02%40sessionmgr4003&vid=10&hid=4113> (20. avgust 2014).
 - 18) Gleick, Peter H., Gary Wolff, Elizabeth L. Chalecki in Rachel Reyes. 2013. *The New Economy of Water: The Risks and Benefits of Globalization and Privatization of Fresh Water*. Dostopno prek: http://www.pacinst.org/wp-content/uploads/sites/21/2013/02/new_economy_of_water3.pdf (20. avgust 2014).
 - 19) Glennon, Robert. 2005. *Water Scarcity, Marketing, and Privatization*. *Texas Law Review* 83 (7). Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=762604 (20. avgust 2014).
 - 20)--- 2010. *Unquenchable: America's Water Crisis and What To Do About It*. Washington: Island press.
 - 21) Global water intel. 2004. *Sizing the global water market*. Dostopno prek: <http://www.globalwaterintel.com/archive/5/9/general/sizing-the-global-water-market.html> (20. avgust 2014).
 - 22)--- 2012. *Pinsent Masons Water Yearbook 2011-2012*. Dostopno prek: <http://www.globalwaterintel.com/pinsent-masons-yearbook/2011-2012/part-ii/47/>(20. avgust 2014).

- 23) Hall, David, Emanuele Lobina in Violeta Corral. 2011. *Trends in water privatization*. Dostopno prek: <http://www.psiru.org/reports/trends-water-privatisation> (20. avgust 2014).
- 24) Hall, David in Emanuele Lobina. 2010. *The past, present and future of finance for investment in water systems*. Dostopno prek: <http://www.psiru.org/reports/past-present-and-future-finance-investment-water-systems> (20. avgust 2014).
- 25) Hall, David, Meera Karunanathan in Georgi Medarov. 2012. *Case studies on austerity and privatization in Europe*. Dostopno prek: <http://www.blueplanetproject.net/documents/RTW/RTW-Europe-1.pdf> (20. avgust 2014).
- 26) Jalan, Jyotsna in Martin Ravallion. 2001. *Does pipe water reduce diarrhea for children in rural India?* Dostopno prek: http://www1.worldbank.org/prem/poverty/ie/dime_papers/332.pdf (20. avgust 2014).
- 27) Kishimoto, Satoko. 2006. *Public Water Services*. Dostopno prek: <http://www.tni.org/article/public-water-services> (20. avgust 2014).
- 28) Kozorog B., Tanja. 2009. *Neprijetna resnica o vodi iz plastenke*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/okolje/neprijetna-resnica-o-vodi-iz-plastenke/211153> (20. avgust 2014).
- 29) Lappe, Anna. 2014. *World Bank wants water privatized, despite risks*. Dostopno prek: <http://america.aljazeera.com/opinions/2014/4/water-managementprivatizationworldbankgroupifc.html> (20. avgust 2014).
- 30) Lentini, J. Emilio, Frederica Brenner in Bernard de Gouvello. 2014. *Changing paradigms in water and sanitation service in Argentina: towards sustainable model? V The Future of Public Water Governance. Has water privatization peaked*, ur. A. Christopher Scott in Bernard de Gouvello, 7–23. New York: Routledge.
- 31) Malešič, Marjan. 2012. Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa* 49 (2): 264–282.
- 32) Marin, Philippe. 2009. *Public-Private Partnerships for Urban Water Utilities*. Dostopno prek: <http://www.ppiaf.org/sites/ppiaf.org/files/FINAL-PPPsforUrbanWaterUtilities-PhMarin.pdf> (20. avgust 2014).
- 33) MMC RTV SLO. 2013. *Vse več ljudi za tožbo proti podjetju, ki je lani odprlo zapornice na Dravi*. Dostopno prek: <http://www.times.si/slovenija/vse-vec-ljudi-za-tozbo-proti-podjetju-ki-je-lani-odprlo-zapornice-na-dravi--a8833293b1-a08299a1e6.html> (20. avgust 2014).

- 34) Monitor. 2011. *5000 on trial for unpaid water*. Dostopno prek: <http://www.monitor.bg/article?id=320250> (20. avgust 2014).
- 35) Naydenov, Valeri. 2010. *Privatization of water?* Dostopno prek: <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=363231> (20. avgust 2014).
- 36) OECD. 2009. *Private Sector Participation in Water Infrastructure: OECD Checklist for Public Action*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/investment/investmentfordevelopment/privatesectorparticipationinwaterinfrastructureoecdchecklistforpublicaction.htm> (20. avgust 2014).
- 37) ---2013. *Water Security for Better Lives*. Dostopno prek: <http://www.conagua.gob.mx/CONAGUA07/Noticias/Water%20security%20for%20better%20lives%5B2%5D.pdf> (20. avgust 2014).
- 38) Page, Ben. 2005. Paying for Water and the Geography of Commodities. *Transactions of the Institute of British Geographers*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3804407?uid=3739008&uid=2&uid=4&sid=21104070796421> (20. avgust 2014).
- 39) Patterson, Brent. 2014. *Suez seeks to buy Thessaloniki and Athens water utilities*. Dostopno prek: <http://canadians.org/blog/suez-seeks-buy-thessaloniki-and-athens-water-utilities> (20. avgust 2014).
- 40) Pettitt, Josh. 2014. Engineer: 'I backed £4billion Thames Water super-sewer but it's too dear'. *London Evening Standard*, 4. februar. Dostopno prek: <http://www.standard.co.uk/news/london/engineer-i-backed-4billion-thames-water-supersewer-but-its-too-dear-9106595.html> (20. avgust 2014).
- 41) PSIRU. 2012. *Why water is a public service: exposing the myths of privatization*. Dostopno prek: <http://www.right2water.eu/sites/water/files/u/u4/20022012-epsuwater.pdf> (20. avgust 2014).
- 42) Ralli, Elena. 2012. *Commission in favor of water privatisation for countries receiving bailout*. 18. oktober. Dostopno prek: <http://www.neurope.eu/article/commission-favor-water-privatisation-countries-receiving-bailout> (20. avgust 2014).
- 43) Right to water. 2013. *Commission plans for water privatization*. Dostopno prek: <http://www.right2water.eu/nl/node/279> (20. avgust 2014).
- 44) RT. 2013. *Water scarcity by 2030: True for every second person on earth, UN says*. 2013. Dostopno prek: <http://rt.com/news/water-shortage-un-population-901/> (20. avgust 2014).

- 45) Scott A. Christopher in Bernard de Gouvello. 2014. Water governance after the privatization era. V *The Future of Public Water Governance. Has water privatization peaked*, ur. A. Christopher Scott in de Gouvello Bernard, 1–7. New York: Routledge.
- 46) *The World Bank*. Dostopno prek: <http://www.worldbank.org/en/about> (20. avgust 2014).
- 47) The World Bank. 2013. *Private participation in infrastructure database*. Dostopno prek: http://ppi.worldbank.org/explore/ppi_exploreSector.aspx?sectorID=4 (20. avgust 2014).
- 48) Transparency international. 2014. *Water*. Dostopno prek: <http://www.transparency.org/topic/detail/water>. (20. avgust 2014).
- 49) *United Nations Global Compact*. Dostopno prek: <http://www.unglobalcompact.org/> (20. avgust 2014).
- 50) Vaupotič, Vesna. 2013. Privatizacija vode gre (za zdaj) na smetišče zgodovine. *Dnevnik*, 24. junij. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/privatizacija-vode-gre-za-zdaj-na-smetisce-zgodovine> (20. avgust 2014).
- 51) Vogler, John . 2011. International Relations theory and the environment. V *Global environmental politics: concepts, theories and case studies*, ur. Gabriela Kuetting, New York: Routledge.
- 52) Vogrin, Andreja, Prezelj Iztok in Bučar Bojko. 2008. *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
- 53) *Water drops*. 2014. Dostopno prek: <http://www.stagonesdoc.gr/en> (20. avgust 2014).
- 54) Waterworld. 2014. *240 babies die every hour from unsafe water – UN-Water*. Dostopno prek: <http://www.waterworld.com/articles/2014/04/240-babies-die-every-hour-from-unsafe-water-un-water.html?cmpid=EnlWaterWorldInternationalApril102014> (20. avgust 2014).
- 55) Werle, Herman. 2004. *Between Public Well-being and Profit Interests: Experiences of the partial privatisation of water supply in Berlin*. Dostopno prek: http://www.wasser-in-buergerhand.de/untersuchungen/berlin_water_privatisation.pdf (20. avgust 2014).
- 56) WHO/UNICEF JPM. 2012. *Country files*. Dostopno prek: [http://www.wssinfo.org/documents/?tx_displaycontroller\[type\]=country_files](http://www.wssinfo.org/documents/?tx_displaycontroller[type]=country_files) (20. avgust 2014).
- 57) Wisegeek. 2014. *What Is Water Privatization?* Dostopno prek: <http://www.wisegeek.com/what-is-water-privatization.htm> (20. avgust 2014).

PRILOGA

PRILOGA A: Intervju z ekologinjo prof. dr. L. K. Bogataj

Kakšno je vaše mnenje o privatizaciji vodnih virov?

Problem je večplasten, prva dilema je: privatizacija, komercializacija, saj se pri tem ne da potegniti jasne črte. Privatizacija je vezana na vodovodni sistem, komercializacija pa je ustvarjanje dobička na račun javno dobrega. Moja teza je, da je vsakršno izkoriščanje javno dobrega ogrožanje varnosti ljudi, saj je naravni kapital nekaj, kar je last nas vseh in smo na to vezani. Ta vidik se mi zdi zapostavljen, ker vsi gledajo samo vidne oblike privatizacije, medtem ko skrite oblike komercializacije niso tako razbodbane. Tak primer je nakup pivovarne s strani Coca-Cole v Sarajevu. V drobnem tisku pogodbe je pisalo, da odkupujejo vodni vir in so tako pivovarno zaprli ter odprli sovjo polnilnico. Tega pa prej ni noben prebral in pogodba je zavezujoča za 99 let.

Sama predstavitev tega problema ljudem javnosti ni dobra. Nihče se s tem sistematično ne ukvarja. Vidi se akcija proti privatizaciji, kako velik odmev je dosegla v EU, medtem ko komercializacija ni tako zastopana.

Kateri so pozitivni oziroma negativni vidiki privatizacije?

Če bi bili ljudje pošteni in dobiček ne bi bil gonilo, potem privatizacija pomeni neko konstantno pozornejše vlaganje v sistem. Po drugi strani pa, če je privatizacija poštena, potem se z njo ne bi sploh smelo služiti. Po definiciji zasebnega kapitalističnega pa bi za podjetja to predstavljalo slab posel, saj morajo zaradi delničarjev ustvarjati dobiček. Apriori ima privatizacija negativno konotacijo, ker je družbeno ekonomski sistem tak, da ne more prinašati samo pozitivnih lastnosti privatizacije.

Druga kritika bi bila, da bi morala država vodo ohranjati. Po domače rečeno, bi morala zvišati davke. Države pa klonejo pred svojimi, zopet tistimi, ki jim gre za dobiček in tako na tihem pristanejo na to, da bodo ljudje prepuščeni sami sebi.

Kaj mislite torej o izgovoru, ki ga uporabljajo svetovne institucije, da je vodo potrebno privatizirati, ker države same nimajo dovolj sredstev in bi jih to lahko rešilo iz finančne krize?

Ob izgovoru, da je treba privatizirati, saj države nimajo dovolj sredstev, pa se vprašam: zakaj ga pa nimajo? Nimajo ga točno zato, ker ga ne upajo vzeti bogatim, oziroma ker ga raje porabijo za banke, vojsko, ceste.

Skratka, zaradi količine denarja, ki se pretaka pri vodi, je popolnoma nespremenljivo, da sploh pride do privatizacije. Prihajamo v čas, ko bo voda imela večji strateški pomen. Že v normalnih okoliščinah bi bila privatizacija minus, vendar pa je v časih, ko se ve, da vode ne bo, še bolj neodgovorno od države, da si to ne pustijo kot temelj suverenosti v svojih rokah. S tem, da se upravljanje z vodo da nekemu drugemu, se ruši suverenost, pa če tudi je tvoj državljan. Pomislite, kaj je večja nevarnost, da nekdo napade, ali da bomo imeli sušo čez eno leto in nam bo morala polovica vojske oziroma gasilcev voziti vodo? Kaj je sedaj večje tveganje, da se zgodi?

Ni dober čas, da se dogajajo spremembe v načinu upravljanja z vodo, se pa dogajajo ravno zato.

Omenili ste, da bi bilo potrebno zvišati davek na vodo? Mislite, da bi ljudje to sprejeli kot rešitev ali bi rešitev raje iskali prav v privatizaciji?

Vodi je treba postaviti ceno. To je ena od zadev, ki je za moj okus nespremenljiva. O ceni vode govorimo samo takrat, ko govorimo o zasebni rabi naše pipe. Po kakšni ceni jo dobi termoelektrarna Šoštanj? Ali vemo? Po kakšni ceni jo dobijo vsi tisti, ki so pa zares uporabniki? Pa kmetijstvo? Da se to breme prenaša na gospodinjstvo je čisto nespremenljivo. Ceno je treba dvigniti industriji. Mi smo majhne ribe.

Nekateri bi ob tem rekli, da s tem zmanjšamo konkurenčnost gospodarstva. Ampak jaz mislim da bi na dolgi rok pokazalo pozitivne rezultate? Industrije bi začele uporabljati manj vode, saj imajo vsi notranje rezerve. Tako bi, kot pri energiji, prišlo do učinkovitejše rabe vode, kar bi bil na dolgi rok pozitiven učinek. Poleg vsega bi pa še dobili denar za upravljanje vodovodnega sistema. Vendar pa se industrija vede, kot da ni del te zgodbe. Morali bi biti kaznovani s strani države, zato da bi povečali učinkovitost. Oziroma, v končni fazi tudi nagrajani v obliki nepovratnih sredstev, da bi dokazovali, da porabijo manj vode. Ampak tega ne bodo delali, dokler ne bo dviga cen. Tako da imam občutek, da je cena vode za glavne uporabnike dosti boljši mehanizem kot privatizacija.

Mora pa biti tudi država dober gospodar, mora biti poštena, da upravlja s tem, kot bi mogla.

Jasno je, da ima industrija drugačno ceno kot gospodinjstvo. Mislite, da bi lahko cena vode, ki se uporablja v gospodinjstvu, ostala enaka, medtem ko bi se cena vode v industriji povečala? Ali bi bila za to potrebna celotna reforma prestrukturiranja cen vode?

Kar se mene tiče, bi bila lahko celotna reforma. Lahko vam dam preprost primer. Vzamemo neko povprečno družino, dva otroka in starša. Naj seštejejo mesečne stroške za mobilni telefon, pridemo do 200 eur. Pri vodi se pa »cenkamo«, ali je 10 eur preveč ali ni. Absolutno tudi za gospodinjstva, saj je cena vode nizka. Telefonija, ki pa ni bistvenega pomena, pa imamo faktor 10. Nesprejemljivo. Da sploh ne omenjam bencina. In nihče se ne pritožuje zaradi mobitela, zaradi vode se bomo pa pritoževali.

Kaj pa teoretično, da si na primer družina ne bi mogla privoščiti niti vode?

V tem razmerju cen do tega ne more priti. Dokler bo tako, ne bomo cenili vode. Cena bi morala biti neke vrste skomunicirana zadeva ozaveščanja. To je tudi problem komunikacije. Mi ne znamo nobene podražitve naravnega vira skomunicirati do te ravni, o kateri sedaj midva govoriva. Vedno samo »Joj dvignili so cene!«, nikoli ni zgodbe zadaj. Ko dvigneš ceno naravnemu viru, moraš povedati zakaj.

Ravno zaradi tega so teoretiki iskali rešitve v privatizaciji, saj naj bi bila ta ekonomsko učinkovitejša.

Mi smo vse privatizacije delali brez natančnih ekonomskih izračunov. Kje so študije, ki potrjujejo, da je to ceneje? Pri vodi je absolutno govorjenje na pamet, ki ga človek ne more imeti kot argument.

Ali je tako tudi v svetovnem merilu?

Težko rečem. So mesta, ki so naredila te kalkulacije, od Berlina do Pariza in na dolgi rok ugotovila, da se nič ni izpolnilo. Druge države mogoče so. Spomnim se, ko smo šli pogledat v New Delhiju, kjer Francozi ponujajo vodo. To je ena zbegana država. Velikega sistema niso znali postaviti, tako kot so ga Francozi z levo roko. Toda to še kar ni to. Morali bi le postaviti sistem, ne pa ga še upravljati. Ampak verjetno so Francozi to pogojevali. Tukaj je šlo za naivne poglede in neznanje politikov, ki so bili prav za prav preneseni naokoli. Strokovnost v teh izračunih nikoli ni bila upoštevana. Voda se je vedno politično kravje kupčevala. Po celem svetu je podobno. Nikoli se ni strokovno kupovala.

Kaj pa v primeru promoviranja privatizacije državam, ki so se enkrat privatizacije že znebile? Menite, da tudi pri tem ni nekih temeljitih študij?

To je sicer zelo ekonomsko, vendar ne verjamem, da je bil tukaj razlog v neki študiji, bolj je šlo to po neki analogiji.

Pri takih stvareh se predvsem ne upoštevajo specifike države. Neke modele naprej prodajajo, ki so nekje funkcionirali, drugje pa ne. Tako je enostavneje. Kot gre na primer za evro. Vsiljujejo po istem kopitu. Evro ni bil za vse. Ampak je lažje narediti en kovanec. Odraža se, da ne vejo kaj dosti o državah.

Poleg omejenega pa je velikokrat razlog tudi v dobičku, ki predstavlja gonilo kapitalizmu. Ena izmed kritike lanske Evropske direktive je bila ravna ta, da naj bi omogočala privatizacijo vodnih virov in dobiček korporacijam.

Nobena direktiva na okoljskem področju ni sprejeta, dokler industrija ni na to pripravljena. To si ljudje naivno predstavljajo. Najprej je trg, potem pa so direktive. Politika je retrogradna, ne proaktivna. Ljudje mislimo, da je direktiva povzročila nekaj, ni res, nekaj je povzročilo direktivo. Samo tukaj so se ljudje pri vodi uprli. Naučili smo se, da se da direktivi upreti.

Zakaj pa je bila direktiva prvotno sploh sprejeta, v Sloveniji pa jo ni obravnaval niti ustrezen resor?

Ker tega sploh ni nobeden bral. Imamo dva problema; premalo ljudi in ljudi, ki niso kompetentni, ker smo kadrovske šibki. In tukaj gre še za eno stvar v zraku v Sloveniji. Katerakoli okoljska tema, na primer, da moramo varčevati z vodo, ki bo prišla na katerokoli ministrstvo, jo bodo dali v predal. Če pa bi šlo za finančno zadevo, bi jo pa tudi na ministrstvu za zdravstvo preučevali.

Ali mislite, da se zaradi take politike lahko ponovi zgodba prve neuspešne privatizacije?

Seveda, bila je prva svetovna vojna, potem druga, nato Vietnam, potem so šli pa še v Irak. Da, vse zgodbe se ponavljajo, ker jih poganja ista stvar. Gonilo je dobiček. Težko se je učiti iz zgodovine; človek vedno misli, da je pametnejši, kot je bila zgodovina. Zgodbe se bodo ponavljale, dokler ne bo ozaveščenosti ljudi. Že v osnovni šoli bi se morali učiti osnovne in važne stvari, ne 15 predmetov. Predmet o vodi, hrana, energija. Znotraj tega pa matematika.

Voda je naravoslovno področje, o njem pa odločajo družboslovci. Ekonomisti mislijo, da je vode v naravi neskončno veliko. Problem vode so nove okoliščine. Tradicionalni problematiki pomanjkanja vode se pridružuje prebivalstvo in podnebne spremembe. Vedno več ljudi,

vedno bolj iskana voda. Nihče nima v sebi dinamike, da je treba o vodi razmišljati dolgoročno, bolj previdno.

Mislite, da bi politika lahko pri tem imela bolj odločilno vlogo?

Tukaj je spretnost in nespretnost lokalne politike. Ali skleneš pogodbo za 99 let ali pa le za 5 let. To je stvar pogajanj. Vlade bi morale stremeti k temu, da gre pri privatizaciji za obliko enkratne pomoči. Voda ostane in država odkupi sistem.

Na Portugalskem, v mestu Pacos de Ferreira, je nedavno tega zasebno vodno podjetje dvignilo ceno vode za 400 %. Politiki ob takih primerih velikokrat trdijo, da so bili zavedeni. Kaj mislite, zakaj je temu tako?

Ljudje smo si zelo podobni. Videti je, da okoljske zadeve tudi na Portugalskem nimajo dobrega resorja. Okolje ni bilo nikoli predstavljeno kot državotvorno. Imamo vedno več informacij in vedno manj znanja. To je idealno za velike korporacije. S tem, da imaš s tako velikim številom informacij lažen občutek, da si na tekočem. Voda nikoli ni bila neka tema.

Ali mislite, da bi tudi Slovenija lahko bila podvržena takim napadom korporacij? Mogoče ne z vidika upravljanja vodnega sistema, ampak na primer, da bi se neko tuje podjetje začelo masovno polniti vodo za prodajo?

Ko bomo začeli prodajati vsa podjetja, ki imajo vodne vire, seveda (Pivovarna). Saj smo že prodali kakšne. Sedaj pa ne vem drobnega tiska. Ko prodamo neko podjetje oziroma polnilnico, ali je v pogodbi tudi to, da s tem prodamo tudi vodni vir ali ne. Enkrat smo sicer poskušali poizvedeti od podjetja, vendar so nam rekli, da je poslovna skrivnost.

Pogosti primeri podjetij za ustekleničevanje vode pa so, da potem niti ne plačujejo koncesij za izčrpano vodo.

Stvar bi bila lahko zelo enostavna; nekdo bi vzel dokument koncesije in videl da ni dohodka in jih le na tem iztržil.

Saj to se dogaja, vendar obstane na sodišču.

Tako je verjetno tudi pri koncesijah za upravljanje. Zavežejo se, da bodo nekaj naredili ...

... seveda, in da bodo nekaj plačevali nazaj in potem se neha mehanizem nadzora.

Vsako pravilo in stvar, ki jo daš, jo moraš kontrolirat in postaviti ceno tako, da je smiselno. Tukaj bi jaz, kot državljan, morala imeti besedo. Kakšno ceno bomo postavili, ko se

pogovarjamo o naravnem viru. Nič nimam proti koncesiji, ampak da bo ta koncesija, ki bo prodajala vodo, dajala denar za šolstvo, zdravstvo ali pa pokojnino. Te blagajne pa so prazne. Ni delovanje sistema, ker ni inšpektorjev. Sem prepričana, da je marsikje tako. Problem je tudi, kako so sestavljene pogodbe, pri čemer je kritična pravna plat. Potrebno bi bilo okrepiti okoljsko mednarodno pravo, česar pa zopet nimamo. V Sloveniji nimamo katedre za okoljsko pravo, ni enega človeka. Stvari se ne dajo na papir.

Problem v Sloveniji je tudi, da ne vidimo, kaj je naš nacionalni interes. Vedno govorim, da bi bila Slovenija lahko izvoznik vode. Da bi izšolali ljudi na tem področju. Da bi mi imeli take firme in se tako postavili na zemljevid.

Tudi po svetu je vedno več govora o vodi, ponekod prihaja tudi do konfliktov za vodo.

Res je. Ko uboge Palestinec zopet preganjajo zaradi vode. To je samo voda. Padanje nivoja vode v Izraelu je premo sorazmerno s številom granat.

Gre za to, da morajo ves čas preganjat ljudi, ki so na vodi. Ta vojna je kot vreme. Ko je vroče in vode ni, oni udarijo. Pa tudi strateško dolgoročno je nimajo več. Podobna je situacija tudi v Siriji in Jordaniji. Tri milijone ljudi je brez vode, dobijo pa jo le ob četrkih. Nemogoče je, da država tako preživi. Ni akutnega pomanjkanja, saj grejo lahko v trgovino in si jo kupijo in ni draga. Ampak so odvisni le od tega. Ko enkrat ne bodo pripeljali vode v trgovino, bo konec države. To pa se lahko zgodi, ko nekdo samo blokira cesto. Težava je, koliko bistvenih stvari dobimo v trgovini in smo odvisni od tega, da jih gremo tja kupit.

Jasno, da je to aktualen in širok problem in zaradi tega bi bilo potrebno dvigniti našo zavest.

Seveda, tudi iz samega vidika varnosti. Sta dve primarni zadevi, znanje in volja. Znanje od tistih, ki odločajo, do tistih, ki uporabljajo. In politična volja, da se to uredi in volja državljanov, da protestirajo in spremljajo. Kaj, če bi na koncu vsak župan podeljeval koncesije za vodo? Bi ga lahko ustavili, kadarkoli bi hoteli. Če bi bila koncesijska pogodba objavljena, preden je podpisana. Zato pa imamo državo, da uveljavi ta postopek. Da vsi vidijo to pogodbo. In nekdo prebere drobni tisk.

Lahko za konec poveste kaj več o trendih vodne problematike za naprej?

Trendi se širijo in še povečujejo in pospešujejo. Če so bili do sedaj linearni, zdaj prehajajo v eksponentno fazo. Zlom bo zelo blizu. Ko trend ne narašča več, ampak gre samo gor, potem stvari hitro zmanjka. Vsi trendi so neugodni. Klimatski trend je neugoden, vode bo manj nad

kopnim. Potem imamo trend urbanizacije ter večanja števila ljudi. Voda se ne sme koncentrirati na enem mestu. Potem pa imamo še to potrošniško kulturo pitja ustekleničene vode in prodaje filtrov. Torej ta odnos do vode. Vsi ti trendi grejo tako, da se med sabo množijo, ne le seštevajo. Narašča sicer tudi trend o ozaveščanju pitja ustekleničene vode, vendar ta narašča linearno in ne eksponentno kot drugi. Absolutno je stvar v odgovornosti države v stopnji ozaveščanja ljudi. Primer je BDP in ustekleničena voda. Bolj so ljudje bogati, bolj pijejo ustekleničeno vodo. Ker so v bogatejših družbah reklamni mehanizmi bolj močni. V Skandinaviji pa najbogatejše države popijejo najmanj vode. V Kanadi pa na primer popijejo ogromno vode, pa je tam še bolj mrzlo. Torej potrebujemo družbeni ustroj, ki ne popularizira toliko potrošništva. To je eksplicitno najboljša obramba proti ustekleničeni vodi in posledično tudi proti privatizaciji. Če nekaj ni tako zaželeno, da bomo kupili, potem tudi nihče nima volje tega privatizirat.